

**INICIJALNI IZVJEŠTAJ
O
PRIMJENI MEĐUNARODNE KONVENCIJE O ELIMINACIJI SVIH
OBLIKA RASNE DISKRIMINACIJE**

SARAJEVO, januar/ siječanj 2005. godine

SADRŽAJ

I-UVOD

Definicija i pojam rasne diskriminacije, kako je definisan u člana 1. Međunarodne konvencije o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (u daljem tekstu: CERD),¹ je izvorno uključena u pravni sistem Bosne i Hercegovine.

Bosna i Hercegovina je u okviru pravnog i političkog sistema, problem rasne diskriminacije uključila kao jedno od bitnih pitanja iz oblasti osnovnih ljudskih prava i sloboda² dajući u svom pravnom sistemu prednost primjeni međunarodnih akta u odnosu na domaće zakone.

Za razumjevanje ukupnog sistema primjene i praćenja međunarodnih konvencija iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda a time i CERD-a potrebno je krenuti od toga da je Bosna i Hercegovina organizovana kao složena država, na više nivoa vlasti (opštine, kantoni, entiteti, Brčko Distrikt - državni nivo), poziv na HRI/CORE/--

Izvjestaj se odnosi na period nakon rata od 1996-2004. godine.

POLITIKA ELIMINACIJE RASNE DISKRIMINACIJE

1. Rasna diskriminacija kao i drugi oblici diskriminacije direktno se zabranjuju Ustavom Bosne i Hercegovine i inkriminisane su kroz nekoliko definicija krivičnih djela u okviru Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (**KZ BiH čl. 171. Krivično djelo genocida; 172. Krivično djelo protiv čovječnosti; 180. Organizovanje grupe ljudi i podstrekavanje na činjenje krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina i 145. Povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina**).

Takođe su u krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta uključena su ista krivična djela:

KZ Federacije BiH (**čl. 153. Genocid; 157. Organizovanje skupine i poticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina**) i u

KZ Republike Srpske (**član 437. Organizovanje i potsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina**)

Odredbe o zabrani rasne diskriminacije i drugih oblika diskriminacije uključene su i u okviru drugih sistemskih zakona kojim se uređuje pitanje ostvarivanja određenih prava kao što je: pravo građanina BiH da bira i bude biran, pravo na ličnu slobodu i sigurnost, pravično suđenje, jednakost pred zakonom, pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, pravo na udruživanje, slobodu vjere i vjerskog izražavanja, pravo na jezik, obrazovanje i dr. prava.

Vlasti Bosne i Hercegovine su kroz Ustav i druge zakone jasno opredjeljene za toleranciju i poštivanje ljudskih prava svih građana koji žive u BiH.

2. Demokratsko društvo Bosne i Hercegovine nalazi se u ekonomskoj i pravnoj tranziciji, odnosno posljednjih godina kontinuirano se uvode nove prakse i standardi zaštite ljudskih prava i izgrađuju novi institucionalni mehanizmi, zbog čega u implementaciji zakona ima problema tako da stepen zaštite ljudskih prava nije uvijek na zadovaljavujućem nivou.

---

¹Definicija diskriminacije...«svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koji se zasnivaju na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom porijeklu i koji imaju za svrhu ili za rezultat da unište ili da ugroze priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uvjetima, prava čovjeka i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju ili na svakom drugom polju javnog života»

²Bosna i Hercegovina je sukcesijom 1993. godine ratifikovala CERD.

3. Još uvijek se prevazilaze posljedice rata (1992-1995) tako da je ekonomski i društveni oporavak Bosne i Hercegovine vezan za ublažavanje posljedica tragičnog rata koji je za posljedicu imao raspad zakonodavnog, sudskog i upravnog sistema. Nakon potpisivanja mira, decembra 1995. godine u Deytonu SAD "Opšti okvirni sporazum za mir za Bosnu i Hercegovinu" utvrđen je novi Ustav BiH po kojem Bosna i Hercegovina nastavlja svoj kontinuitete kao složena, decentralizirana država ,sastavljena od dva entiteta: Federacije BiH/sastavljene od 10 kantona i Republike Srpske i manje teritorijalne jedinice "grada Brčkog" kao Brčko Distrikta BiH. Ovaj sporazum utvrdio je i složeniji sistem zaštite nacionalnih interesa tri konstitutivna naroda: Bošnjaka, Hrvata ,Srba i ostalih građana BiH.

4. U Bosni i Hercegovini nije izražen problem rasne diskriminacije u odnosu na razlikovanje i diskriminaciju određenih rasnih gupa. Problem koji postoji u bosanskohercegovačkom društvu vezan je za etničke-nacionalne skupine kako zbog posljedica tragičnog rata, raseljavanja, progona stanovništva i kroz proces povratka građana u ranije prebivališta u kojima nakon povratka postaju tzv. "manjinske grupe", a u posljednje vrijeme i zbog ekonomskog statusa ranjivih grupa kao što su povratnici -raseljene osobe ili izbjeglice, pripadnici manjinskih grupa, samohrane žene povratnice, stranci-migranti, naturalizovani državljani.

5. Vlasti Bosne i Hercegovine su u proteklom periodu napravile značajne pomake pogotovu kada je u pitanju povratak raseljenih osoba i izbjeglica, tako da je u periodu od 1995.-2004. godinine vraćeno na ranija prebivališta ukupno 1.002.668 osoba od kojih je 440.486 povratak izbjeglica a 562.182 povratak raseljenih osoba.

6. Kada su u pitanju ostvarivanje prava na slobodu vjere i vjerskog izražavanja kao psebno osjetljivo pitanje vezano za etničku i nacionalnu strukturu stanovništva BiH ustanovljen je novi mehanizam za ostvarenje ovog prava u smislu da se manjim vjerskim skupinama garantuju šire slobode izražavanja vjere, pravo na organizovanje i ispoljavanje vjerskih osjećaja uz uvažavanje od strane svih vjerskih zajednica principa toletancije ostalih vjerskih skupina koje djeluju na prostoru Bosne i Hercegovine.

7. Kada su u pitanju prava manjina istim je omogućeno uključivanje u sve sfere javnog života. Izborni zakon BiH omogućio je pravo da biraju i budu izabrani kao predstavnici nacionalne manjine uz uslov da pripadnici određene manjine čine više od 3% stanovništva na području izborne jedinice. Pravo na obrazovanje na vlastitom jeziku omogućeno je prema izboru manjinske skupine. Svim manjinskim skupinama omogućeno je pravo udruživanja, informisanje, kulturno izražavanje. Vijeće ministara BiH je najbrojnijoj Romskoj manjini omogućilo formiranje i savjetodavnog tijela "Odbora za Rome" koje vrši promociju i unapređenje ostvarivanja prava Roma.

8. Poslije rata Bosna i Hercegovina susrela se sa potpuno novim problemima kao što su legalni i ilegalni imigranati, zahtjevi za dodjelu azila, prijem u državljanstvo Bosne i Hecegovine. Bosna i Hercegovina kao što smo ranije napomenuli je u okviru većine zakona uključila standard zabrane diskriminacije po bilo kom osnovu kako je to definisano ne samo Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i slobodama nego i standardima definicije CERD –a. Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine (član ...) sadrži odredbu o zabrani diskriminacije kao i Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu u Bosni i Hercegovin (član 6. Zabrana diskriminacije). uz obavezu da stranaci poštuju zakone BiH. Obzirom da se na prava stranaca odnosi i više međunarodnih konvencija koje je BiH ratifikovala(poziv na CORE) primjenjuju se i standardi utvrđeni u ovim konvencijama.

9. Problem ilegalnih imigranata kao i legalnih boravaka, podrazumjevaao je kada je u pitanju Bosna i Hercegovina izgradnju novih institucionalnih mehanizama koji će se isključivo baviti pitanjima stranaca. Sistem koji postoji u BiH i koji se sada reformiše nije uvijek mogao odgovoriti problemima koji su nastali povećanim brojem migracija u Bosni i Hercegovini i posebno povećanom broju tranzita kroz BiH.

Bosna i Hercegovina još uvijek nema adekvatne prihvatne centre za strance-ilegalne imigrante (nema dovoljno sredstava) tako da uslovi u kojim borave imigranti nisu adekvatni. Većina aktivnosti u vezi sa ovim problemom je realizovana uz pomoć UNHCR-a tako da je do 2004. godine UNHCR direktno učestvovao u postupku odobrenja azila za BiH. UNHCR je takođe vršio monitoring rada nadležnih institucija u BiH a naročito nadležnog ministarstva.

Bosna i Hercegovina je u okviru aktivnosti na izgradnji novih institucionalnih mehanizama kao što smo već pomenuli reformisala pravni okvir i uskladila isti sa međunarodnim konvencijama te započela opsežne reforme institucija i službi koje provode ove zakone.

Može se prezentirati da je zaštita prava stranaca, posebno ilegalnih imigranata sada u Bosni i Hercegovini zadovoljavajuća bez obzira na ograničene finansijske resurse koje ima Bosna i Hercegovina kojoj je još uvijek potrebna međunarodna pomoć.

Veliku pomoć u obezbjeđenju osnovnih oblika zaštite dobijena je od strane NVO i međunarodnih organizacija koje djeluju u BiH kao što su UNHCR, UNICEF, OHCHR, IOM, OSCE....

10. Za ilustraciju ovog problema navodimo primjer povećanog broja ilegalnih imigranata kineske nacionalnosti i dodjelu državljanstva osobama afro-azijskog porijekla (Alžir, Egipat) kao i osobama koje su posjedovale državljanstvo neke od bivših sovjetskih republika (npr. Ukrajine). U cilju rasvjetljavanja okolnosti pod kojima je izvršena naturalizacija navedenih grupa lica na nivou države formirana je Komisija za preispitivanje donesenih rješenja o dobivanju BH državljanstva kako putem naturalizacije tako i upisom u matične knjige rođenih sa konstatacijom činjenice državljanstva BiH stečene po osnovu prebivališta na teritoriji iste na dan 06.04.1992.

U vezi sa izručenjem jedne grupe naturalizovanih državljana zbog optužbi za terorizam Dom za ljudska prava donio je odluku o obeštećenju članova porodica uvažavajući činjenicu da nije okončan sudski postupak o reviziji državljanstvom astatusa izručene grupe. Sada je u toku postupak repatrijacije izručene grupe obzirom da isti još uvijek imaju državljanstvo Bosne i Hercegovine.

OPĆI PRAVNI OKVIR , PROMOCIJA, PRIZNAVANJE I UŽIVANJE JEDNAKOG POLOŽAJA

11. U cilju prikazivanja općeg pravnog okvir za eliminaciju svih oblika rasne diskriminacije u Bosni i Hercegovini treba početi od najvišeg pravnog akta **Ustava Bosne i Hercegovine**. Ustavom Bosne i Hercegovine u članu II tačka 3. svim osobama na teritoriji Bosne i Hercegovine garantuje se uživanje ljudska prava i osnovnih sloboda što uključuje:

Pravo na život.

Pravo osobe da ne bude podvrgnuta mučenju ili nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.

Pravo osobe da ne bude držana u ropstvu ili potčinjenosti ili da obavlja prisilan ili obavezan rad.

Pravo na slobodu i sigurnost osobe.

Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava vezana za krivične postupke.

Pravo na privatni i obiteljski život, dom i dopisivanje.
Slobodu mišljenja, savjesti i vjere.
Slobodu izražavanja.
Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja.
Pravo na ženidbu i udadbu, te osnivanje obitelji
Pravo na imovinu
Pravo na obrazovanje
Pravo na slobodu kretanja i prebivanja

12. Ustavom je takođe direktno zabranjena diskriminacije jer se u tački 4. istoga člana kaže «uživanje prava i sloboda predviđenih ovim članom ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, osigurano je za sve osobe u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo uvjerenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, vezivanje za neku nacionalnu manjinu, imovina, rođenje ili drugi status.»

13. Standardi UN konvencija koje je BiH ratifikovala i posebno Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, kojim se garantira očuvanje i ostvarenje ljudskih prava i temeljnih sloboda, a u kojoj se u članu 14 kaže »uživanje prava i sloboda koja su priznata Konvencijom osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost«, inkorporirani u Ustav Bosne i Hercegovine i po članu II točka 2 Ustava, ova Konvencija se direktno primjenjuje u Bosni i Hercegovini i ima prioritet nad svim drugim zakonima.

14. Entitetski ustavi, kao i ustavi županija/kantona su, po pitanju zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda, usklađeni s principima poštovanja ljudskih prava zagwarantiranih Ustavom Bosne i Hercegovine.

Ustava Bosne i Hercegovine utvrdio je položaj i poziciju konstitutivnih naroda (Bošnjaka, Hrvata, Srba) i ostalih građana u BiH u smislu garantovanja konstitutivnosti i ostvarenja svih prava na području cijele teritorije Bosne i Hercegovine bez bilo kojeg vida diskriminacije. Nakon tragičnog rata u BiH u praksi je prilično dugo bio prisutan problem nacionalne isključenosti-minorizacije pojedinih nacionalnih skupina ili Bošnjaka ili Hrvata ili Srba ili ostalih u odnosu na brojčanu zastupljenost u zakonodavnim, izvršnim i sudskim tijelima. Sve ovo navedeno imalo je za posljedicu Odluku Ustavnog suda BiH u smislu obavezne izmjene ustava entiteta i kantona i usklađivanje istih sa Ustavom BiH.

Djelimičnom odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti naroda ("Službeni glasnik BiH", broj 23/00), dato je tumačenje Preambule Ustava BiH u kojoj su Bošnjaci, Srbi i Hrvati označeni kao konstitutivni narodi. Nadalje, u Odluci je navedeno da član II/4. Ustava Bosne i Hercegovine zabranjuje diskriminaciju po bilo kojoj osnovi kao što je, između ostalih, povezanost s nacionalnom manjinom, i time pretpostavlja postojanje grupa označenih kao nacionalne manjine. Također je navedeno da tekst Ustava BiH jasno razlikuje konstitutivne narode od nacionalnih manjina, s namjerom afirmacije kontinuiteta Bosne i Hercegovine kao demokratske multinacionalne države. Ustavnim izmjenama je učinjen značajan korak u konsolidaciji političko-pravnog poretka u zemlji kao i na formalnopravnom garantovanju jednakosti pripadnicima svih naroda i ravnopravnosti za sve građane. Ovo predstavlja osnovu za eliminaciju diskriminacije, odnosno diskriminatornog odnosa prema pojedincima i manjinskim grupacijama zbog nacionalne, vjerske i političke pripadnosti.

16. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je usvojila **Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine** ("Službeni glasnik BiH", broj 12/03) kojim su u članu 1. Zakona utvrđena prava i obveze pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini i obveze organa vlasti u BiH da poštuju i štite, očuvaju i razviju etnički, kulturni, jezički i vjerski identitet svakog pripadnika nacionalne manjine u BiH, koji je državljanin BiH.

17. Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine usvojen je u Parlamentarnoj skupštini BiH 21.5.2003.godine ("Službeni glasnik BiH", broj 16/03), uređuje se, promovira i štiti ravnopravnost spolova i garantira jednaka mogućnost svim građanima, kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi društva, te sprječava izravna i neizravna diskriminacija zasnovana na spolu, a imajući u vidu stanje zastupljenosti spolova u javnome životu. Puna ravnopravnost spolova garantira se u svim sferama društva, a naročito u oblasti obrazovanja, ekonomiji, zapošljavanju, radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnome životu i medijima, bez obzira na bračno i obiteljsko stanje.

18. Zakonom o Ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, broj 19/02), uspostavljena je institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine kao neovisna institucija u cilju promoviranja dobre uprave i vladavine prava, zaštite prava i sloboda fizičkih i pravnih osoba, kao je zajamčeno, posebno Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim sporazumima, koji se nalaze u dodatku tog ustava, koja će s tim u svezi nadgledati aktivnosti institucija Bosne i Hercegovine, njezinih entiteta i Brčko Distrikta. Član 18. Zakona kaže « svaka fizička ili pravna osoba koja tvrdi da ima legitiman interes može se obratiti Instituciji bez ikakvih ograničenja. Nacionalnost, državljanstvo, mjesto boravka, spol, maloljetnost, etničko podrijetlo, religija, pravna nesposobnost, zatvor bilo koje vrste, i, općenito uzevši, posebni odnosi sa i ovisnost o nekom tijelu vlade ne mogu ograničiti pravo ulaganja žalbe Instituciji.»

19. Krivični zakon Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 3/03) u posebnom dijelu Zakona, Glava XV, Povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina, član 145.točka 1. predviđa:

" Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja temeljem razlike u rasi, boji kože, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti, političkom ili drugom uvjerenju, spolu, seksualnom opredjeljenju, jeziku, obrazovanju, društvenom položaju ili socijalnom podrijetlu, uskrati ili ograniči građanska prava utvrđena Ustavom Bosne i Hercegovine, ratificiranim međunarodnim ugovorom, zakonom Bosne i Hercegovinom, drugim propisom Bosne i Hercegovine ili općim aktom Bosne i Hercegovine, ili koja na osnovu ove razlike ili pripadnosti ili kojem drugom položaju daje građanima neopravdane povlastice ili pogodnosti, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.»

U tački 2 istog člana se kaže "Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja suprotno propisima Bosne i Hercegovine o ravnopravnoj uporabi jezika i pisama konstitutivnih naroda i ostalih koji žive na teritoriji Bosne i Hercegovine, uskrati ili ograniči građaninu da pri ostvarenju svojih prava ili obraćanju organima vlasti i institucijama Bosne i Hercegovine, privrednim društvima i drugim pravnim osobama upotrijebi svoj jezik ili pismo, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.» I u tački 3 istog člana " Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja uskrati ili ograniči pravo građaninu na slobodno zapošljavanje na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine i pod jednakim propisanim uvjetima, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.»

20. Bosna i Hercegovina realizuje opsežne ekonomske i pravne reforme. Reforme podrazumijevaju, prije svega, usklađivanje velikog broja zakona sa evropskim konvencijama iz oblasti ljudskih prava što ima pozitivan uticaj promociju, priznavanje, uživanje ili korištenje jednakog položaja u ljudskim pravima bilo koje skupine građana BiH i adekvatniju zabranu bilo kojeg vida diskriminacije. U ovom periodu postojeći zakoni i propisi se ubrzano donose i usklađuju sa svim konvencijama koje je potpisala Bosna i Hercegovina a u posljednjem periodu nastoji se ubrzati priprema i provođenje mjera politike ili utvrditi praksa vlada ili drugih javnih institucija koje imaju za cilj bolje poštivanje ljudskih prava.

21. Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 23/01) je predviđeno da svaki državljanin Bosne i Hercegovine s navršenih osamnaest godina ima pravo glasa i tj. da bira i bude izabran u skladu sa odredbama ovog zakona.

22. Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH, broj 5/04) stvara se pravni okvir na nivou Bosne i Hercegovine u kojem su sve crkve i vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini izjednačene u pravima i obvezama bez diskriminacije i kojim se osuđuju svi oblici netolerancije i diskriminacije utemeljene na religijskim vjerovanjima i ubjeđenjima. Zakon je usklađen sa međunarodnim deklaracijama i konvencijama koje je potpisala Bosna i Hercegovina i koje su sastavni dio Ustava i pravnog sistema Bosne i Hercegovine. Ovim zakonom je data definicija diskriminacije zasnovana na vjeri ili uvjerenju, kao i definicija crkve i vjerske zajednice.

23. Okvirnim Zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH, broj 18/03) su regulirani opći ciljevi obrazovanja koji prozilaze iz općeprihvaćenih, univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, te vlastitih vrijednosti sistema utemeljenih na specifičnostima nacionalne, povijesne, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koje žive u Bosni i Hercegovini. Tako član 3. e) Zakona kaže da su opći ciljevi obrazovanja «osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim razinama obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, obiteljski status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge fizičke osobine».

Zakon o udruženjima i fondacijama BiH ("Službeni glasnik BiH, broj 32/01) omogućava svim građanima ostvarenje prava na udruživanje bez bilo kojeg vida diskriminacije i garantije da se u okviru istih ukoliko organizacija ili fondacija djeluje u skladu sa važećim zakonima ostvaruje svoje pravo na udruživanje i time pravo na organizovanje zbog ostvarenja različitih potreba, političkih, kulturnih, obrazovnih, socijalnih i sl.

25. Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu u BiH ("Službeni glasnik BiH", broj 29/03) uređeni su uvjeti i postupak ulaska i boravka stranaca na teritoriji Bosne i Hercegovine, razlozi za odbijanje ulaska i protjerivanje stranaca, kao i postupak podnošenja zahtjeva za azil, odobrenje azila i prestanak azila u Bosni i Hercegovini.

I ovim zakonom je regulirana je zabrana diskriminacije stranaca na način da se prema strancima ne smije ispoljavati diskriminacija po bilo kojim osnovama, uključujući spol, rasu, boju kože, jezik, vjeroispovijed, politička i druga stajališta, nacionalno i socijalno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinski status, dob, psihičku i fizičku invalidnost, status koji se stiče rođenjem ili neki drugi status.

26. Zakonom o izbjeglicama i raseljenim osobama u Bosni i Hercegovini i Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izbjeglicama i raseljenim osobama u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", broj 23/99), utvrđuje se stjecanje i prestanak statusa izbjeglice iz Bosne i Hercegovine i raseljenih osoba u Bosni i Hercegovini, povratnika, prava izbjeglica iz BiH, raseljenih osoba, povratnika: način ostvarivanja njihovih prava i sredstva za potporu u stvaranju uvjeta za povratak izbjeglice iz BiH i raseljenih osoba u BiH kao i druga pitanja koje se odnose na izbjeglice iz BiH, raseljene osobe i povratnike a naročito zabranjuje bilo koji vid diskriminacije povratnika prilikom povratka u ranije prebivalište, posebno u mjestima gdje povratnici predstavljaju tkz. «manjinsku grupu povratnika»

27. Bosna i Hercegovina se nalazi ne samo u pravnoj nego i ekonomskoj tranziciji koja podrazumjeva provođenje veoma velikog broja reformi. Zbog toga što se proces rekonstrukcije i povratka raseljenih osoba i izbjeglica nije završio, pitanje zaposlenosti, ,socijalne i zdravstvene zaštite ugroženih kategorija stanovništva predstavlja složen problem koji utiče na nivo zaštite ljudskih prava ugroženih grupa. Pored već spomenutog problema raseljenih kao posebna grupe se pojavljuju porodice nestalih osoba, žene i djeca, zatim manjine, stranci, žrtve trgovine ljudima. Za sve navedene kategorije je potrebno obezbjediti adekvatan nivo sigurnosti i zaštite što nije uvijek lako i za ekonomski stabilnije zemlje. Poseban problem predstavlja nedostatak radnih mjesta –zapošljavanje tako da se određene kategorije domicilnog stanovništva nalazi u stanju ekstremnog siromaštva i na rubu siromaštva. Procjene do kojih se došlo u Strategiji za borbu protiv siromaštva govore da je u pitanju više od 40% stanovništva BiH.

28. U odnosu na ekonomske probleme pitanje rasne diskriminacije predstavlja samo jedan od problema jer je većina nejednakih praksi razlikovanja određenih grupa uzrokovana je zbog posljedica rata a sada sve više samo zbog ekonomske situacije. Reforma zakona, sudskog sistema omogućila je bolju zaštitu ugroženih grupa. Posljednjih godina vlasti BiH su učinile posebne napore kada je u pitanju bolja zaštita žena, djeca, porodica nestalih osoba, manjina, trgovina ljudima, nasilje, tretman stranaca. U cilju bolje implementacije donesenih zakona usvojeni su odgovarajući državni planovi i programi za poboljšanje stanja navedenih grupa i unapređenja saradnje nadležnih institucija a posebno unapređenja saradnje sa NVO koje su u provođenju svojih aktivnosti, lobiranju, ukazivanju na prisutne problem dale poseban doprinos.

ETNIČKE KARAKTERISTIKE BOSNE I HERCEGOVINE

29. Zadnji popis stanovništva u BiH proveden je u aprilu 1991 godine na osnovu Zakona o popisu stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava u 1991.godini («Službeni list SFRJ», br.3/90) i Zakona o organizaciji i provođenju popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava u 1991.godini i sredstvima za finansiranje popisa («Službeni list SRBiH»,br.22/90).

Načelo preporuka UN je da se popisi stanovništva provode svakih 10 godina u godini koja se završava sa 0 ili 1.

30. Bosna i Hercegovina je poznata po raznolikosti njenih naroda i prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991.godine imala je 4.377.033 stanovnika unutar 1.537 km duge državne granice. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991.godine, struktura stanovništva u Bosni i Hercegovini je izgleda tako da su Bošnjaci činili (43,4%) od ukupnog broja stanovništva, Srbi (31,2%) i Hrvati (17,3 %).

31. Nacionalne manjine u BiH prema Zakonu o nacionalnim manjima usvojenom u aprilu 2003. godine čine: Albanci, Crnogorci, Česi, Poljaci, Italijani, Jevreji, Mađari, Makedonci, Nijemci, Romi, Rumuni, Rusi, Rusini, Slovaci, Slovenci, Turci i Ukrajinci.

32. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine na teritoriji Bosne i Hercegovine broj pripadnika pojedinih nacionalnih manjina bio je sljedeći:

Nac. manjina	Broj pripadnika
Albanci	4.922
Crnogorci	10.048
Česi	590
Italijani	732
Jevreji	426
Mađari	893
Makedonci	1.596
Nijemci	470
Poljaci	526
Romi	8.864
Rumuni	162
Rusi	297
Rusini	133
Slovaci	297
Slovenci	2.190
Turci	267
Ukrajinci	3.929

33. Od zadnjeg popisa stanovništva iz 1991. godine, do danas nije urađen novi popis stanovništva u Bosni i Hercegovini, te stoga nisu poznati novi statistički podaci.

Kao posljedica ratnih događanja na području BiH u periodu 1992-1995 Bosna i Hercegovina je pretrpjela ozbiljna pomjeanja stanovništva te se javio nedostatak ažurnih demografskih podataka. i potreba za održavanjem novog popisa stanovništva.

34. U februaru 1999. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine i zavodi za statistiku u Entitetima osnovali su radnu grupu za pripreme popisa stanovništva 2001.godine. Prevladalo je mišljenje od strane OHR-a i OSCE-a o odgađanju popisa stanovništva, odnosno sugerisano je da se planirani popis odložiti iz više razloga: delikatnosti političke situacije u zemlji, postojanja političkih podjela, nedostatka adekvatnog zakonodavstva, posebno na nivou BiH, postojanje velikog broja minskih polja i nezavršen proces povratka raseljenih osoba i izbjeglica.

35. U Zakonu o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina data je definicija nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini «nacionalna manjina, sukladno ovom zakonu, je dio stanovništva-državljana Bosne i Hercegovine koji ne pripadaju ni jednom od tri konstitutivna naroda, a sačinjavaju je ljudi istog ili sličnog etničkog podrijetla, iste ili slične tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovnosti i bliske ili srodne povijesti i drugih obilježja. Bosna i Hercegovina štiti položaj i ravnopravnost pripadnika nacionalnih manjina: Albanaca, Crnogoraca, Čeha, Talijana, Jevreja, Mađara, Makedonaca, Nijemaca, Poljaka, Roma, Rumuna, Rusa, Rusina, Slovaka, Slovenaca, Turaka, Ukrajinaca i drugih koji ispunjavaju uvjete iz stava 1. ovog člana.»

Članom 1 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina utvrđena su prava i obveze pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini i obveze organa vlasti u BiH da poštuju

i štite, očuvaju i razvijaju etnički, kulturni, jezički i vjerski identitet svakog pripadnika nacionalne manjine u BiH, koji je državljanin BiH.

36. Procjena broja pripadnika drugih manjinskih naroda u Bosni i Hercegovini vršena je putem udruženja ili klubova koji djeluju kao nevladine organizacije na području Bosne i Hercegovine, te se može izvući zaključak da se njihov broj smanjio srazmjerno broju populacije izbjeglica koje se nakon završetka rata nisu vratile u Bosnu i Hercegovinu.

37. Pripadnici svih manjinskih zajednica u Bosni i Hercegovini imali su zakonsku mogućnost i pravo u popisu 1991. godine, da se slobodno izjasne da li i kojoj manjini pripadaju. Korišćenje ovog prava posebno je došlo do izražaja tokom tragičnog sukoba u Bosni i Hercegovini (1992.-1995.) jer je pripadnost manjini, čija je matična država van Bosne i Hercegovine davala mogućnost traženja pomoći i zaštite od te države, a takođe ne pripadanje Bošnjacima, Srbima i Hrvatima (konstitutivnim) narodima koji su bili u međusobnom sukobu u mnogim situacijama predstavljala je okolnost da su pripadnici pojedine manjinske zajednice bili pošteđeni od etničkog progona. Veći broj pripadnika nacionalnih manjinskih zajednica u tom (ratnom) vremenu formirao je udruženja (NGO) za pribavljanje humanitarne pomoći ili evakuacije svojih pripadnika iz ugroženih područja, te stavljanje pod odgovarajuću zaštitu svojih matičnih država ili jakih međunarodnih udruženja za pomoć pripadnicima određene manjine. Naročito su na tom planu bila aktivna udruženja Jevreja, Slovenaca, Makedonaca, Čeha, Italijana, Mađara, Nijemaca, Ukrajinaca i dr.

38. U pojedinim manjinskim zajednicama ovo je de facto predstavljalo početak identifikacije pripadnika nacionalnih manjinskih zajednica, njihovo okupljanje u organizovane grupe, koje će nakon završetka tragičnog sukoba, nastaviti da rade i na pitanjima očuvanja nacionalnih atributa svoje zajednice, očuvanja tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovne bliskosti. Povezivanje sa maticom, putem diplomatskih i drugih predstavništava i odgovarajuća stručna i materijalna pomoć stvorili su temelj za trajnije oblike očuvanja pomenutih osobenosti.

39. Zajednička karakteristika svih manjinskih grupa je da su formirali odgovarajuće asocijacije svojih pripadnika (udruženja građana, klubove, kulturna društva ili neki drugi oblik okupljanja) i registrovali ih prema postojećim propisima kao NGO. Izuzetak su Romi koji pored 32 udruženja (kao NGO) imaju formiranu i političku stranku. Demokratska stranka Roma formirana je početkom 2003. godine (nakon opštih izbora koji su održani u oktobru 2002. godine, tako da u njima nisu mnogi, stigli učestvovati). Isto tako treba napomenuti da od svih 17 pripadnika manjinskih grupa, jedino pripadnici crnogorske manjine u BiH nemaju registrovan ili osnovan bilo kakav oblik organizovanog okupljanja Crnogoraca, bez obzira što su formalno i pravno posmatrano (popis 1991. godine) Crnogorci jedna od brojnijih manjina u Bosni i Hercegovini. Prema informacijama kojima raspolaže Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u Sarajevu je nedavno okupljena inicijativna grupa za formiranje Udruženja (NGO) Crnogoraca.

40. Pored navedenih oblika okupljanja pripadnika nacionalnih manjina treba napomenuti da kao asocijacija organizacija nacionalnih manjina u Republici Srpskoj u Banjoj Luci postoji Savez nacionalnih manjina Republike Srpske u koji su, za sada, uključena udruženja Čeha, Italijana, Jevreja, Mađara, Makedonaca, Roma, Slovenaca i Ukrajinaca, a čiji pripadnici žive i djeluju na ovom području.

41. Prije prelaska na analizu normativnih dimenzija pitanja položaja nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, treba napomenuti (posebno iskazati činjenicu) da Bosna i Hercegovina još nema zaključen nijedan bilateralni ugovor o zaštiti pripadnika manjina koji u njoj žive, iako, uslovno govoreći, izuzev Roma, sve druge manjinske zajednice imaju svoje «matične» države. Inicijativa za zaključivanje sporazuma (ugovora) o zaštiti pripadnika određenih manjinskih grupa od drugih država prema Bosni i Hercegovini do sada nije bilo. BiH je imala inicijativu za odgovarajući ugovor sa Republikom Slovenijom o uzajamnim obavezama u zaštiti slovenačke manjine u BiH odnosno, Bošnjaka, Hrvata i Srba iz BiH u Sloveniji. Ova inicijativa je još uvijek u fazi preliminarnih razgovora, ali za sada nije naišla na odgovarajuće razumijevanje u Republici Sloveniji.

42. Zakon o udruženjima i fondacijama čl. 5. I 34. zabranjuje registrovanje, djelovanje udruženja i organizacija čiji cilj je protivan odredbama Ustava BiH, a posebno alko su njihova djelovanja usmjerena ka nasilnom rušenju poretka, raspirivanju nacionalne, rasne i vjerske mržnje ili diskriminacije zabranjene zakonom.

43. Vlasti Bosne i Hercegovine posebno podržavaju rad udruženja koja promoviraju toleranciju među kojima ističemo Međureligijsko vijeće BIH.

Lideri 4 tradicionalne vjerske zajednice, islamske, pravoslavne, katoličke i jevrejske, potpisali su 9.juna 1997.godine, Sporazum o zajedničkoj moralnoj obvezi i time formirali Međureligijsko vijeće.

Vijeće djeluje na nivou Bosne i Hercegovine i u trenutku formiranja registrirano je sukladno odredbama Zakona o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine.

Zadatak međureligijskog vijeća je učvršćivanje mira u Bosni i Hercegovini, te nastojanje da se dođe do pomirenja u cijeloj zemlji. Na međunarodnom planu je Međureligijsko vijeće uspostavilo vezu sa međunarodnim institucijama koje se bave pitanjima slobode vjerovanja i na tom planu učestvuje aktivno u radu Svjetske konferencije religija "World Conference of Religion for Peace" (WCRP).

44.U Bosni i Hercegovini je Međureligijsko vijeće poduzelo sve na upoznavanju i boljem razumjevanju pripadnika različitih vjerskih zajednica, pokrenulo **radio program "Susret"** u kojem se potenciraju sličnosti između različitih vjerovanja, umjesto da se akcent stavlja na različitosti. Međureligijski vijeće je također štampalo prvo izdanje "**Glosar religijskih pojmova**", namijenjen medijima, kojim se nastoji javnost upoznati s radom Međureligijskog vijeća.

Članovi Međureligijskog vijeća su dali znatan doprinos izradi **Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini**.

PRAVA I POLOŽAJ ŽENA U BOSNI I HERCEGOVINI

45. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, kao i zavodi za satistiku entiteta ne raspolazu odgovarajućim podacima o gender dimenziji rasne dsikriminacije. Položaj žena u Bosni i Hercegovini u odnosu na položaj muškaraca može se izraziti različitim pokazateljima koji govore u nekm segmentima o dobroj poziciji žene a u nekim takođe i o određenom stepenu diskriminacije...?...

46. Za svrhu bolje primjene Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (u daljem tekstu: CEDAW) Bosna i Hercegovina je 2003. godine donijela Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini koji postavlja novi i moderniji zakonski okvir za sprečavanje diskriminacije nad ženama, odnosno zabranu diskriminacije po osnovu spola.

Kako je utvrđeno u članu 1 Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini: "Ovim Zakonom se uređuje, promovira i štiti ravnopravnost spolova i garantuje jednaka mogućnost svima građanima, kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi društva, te sprečava direktna i indirektna diskriminacija; ovim Zakonom nastoji se osobito poboljšati položaj žena."

47. Također se u ovom Zakonu definišu odredbe koje definišu "Potpuna ravnopravnost spolova garantira se u svim sferama društva, a osobito u oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje."

Definicija diskriminacije koja je utvrđena ovim Zakonom je dovoljno široka i po našem mišljenju usaglašena sa CEDAW-definicijom. Važno je napomenuti da je u okviru ovog Zakona uključena i praksa koja ima namjeru da suzbije diskriminaciju u svim sferama života i da su rješenja kreirana na osnovu analize de facto slučajeva u Bosni i Hercegovini. Zabrana diskriminacije odnosi se na moguće situacije koje imaju za posljedicu diskriminatorski odnos po osnovu spola u privatnoj ili javno sferi života. Ne pravi se razlika u odnosu na postupanje bilo od strane privatnih institucija ili pojedinaca. Zakonom su dopuštene specijalne mjere za promoviranje gender jednakosti i eliminaciju postojeće nejednakosti.

48. Donošenjem ovog zakona Bosna i Hercegovina je definisala novi pristup koji postavlja bolje mehanizme zaštite od bilo kojeg oblika diskriminacije žena i uvodi konkretnije odredbe za sprečavanje diskriminacije po osnovu spola. Važno je takođe napomenuti da se u odnosu na postojeće stanje, stanje svijesti i društveni odnos promjenio u korist potrebe za preduzimanjem akcija koje imaju za cilj poboljšanje položaja žena u Bosni i Hercegovini.

49. Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, utvrđuje se mogućnost poduzimanja afirmativnih akcija koje se neće smatrati diskriminatorskim, a gdje se diskriminacijom na temelju spola ne smatra norma, kriterij ili praksa koju je moguće objektivno opravdati postizanjem zakonitog cilja, proporcionalnog poduzetim nužnim i opravdanim mjerama. Istim Zakonom osnovana je Agencija za ravnopravnost spolova na BH nivou kao državna agencija zadužena za gender politiku i praćenje promjene domaćih i međunarodnih zakona koji se odnose na implementaciju svih aktivnosti na prevenciji diskriminacije spolova kao i za provođenje odgovarajućih državnih planova i programa.

50. Proces tranzicije i ekonomske reforme najviše spriječava da žene postignu svoj puni razvoj, s obzirom da je u Bosni i Hercegovini visok nivo siromaštva, odnosno stopa nezaposlenosti je veoma zabrinjavajuća a društveni oporavak poslije ratom razrušene privrede izuzetno sporo napreduje. Sve ovo je od uticaja na zaštitu bilo koje grupe građana BiH a najviše raseljenih osoba, manjinskih grupa, stranaca i azilantata zbog nedostatka sredstava u odgovarajućim fondovima i sl.

U proteklom periodu Bosna i Hercegovina se u svom razvoju i oporavku oslanjala na međunarodnu pomoć koja je uglavnom bila usmjeren na rekonstrukciju i obnovu zemlje, i to najviše njene infrastructure, a mnogo manje na njen ekonomski oporavak i oporavak socijalnih fondova.

51. Bosna i Hercegovina je učinila značajan napredak u garantiranju pravne jednakosti žena, iako de iure, nisu postojale zapreke za jačanje položaja žene u društvu i njenu afirmaciju. De facto stanje, obzirom na statistiku u pojedinim područjima života, upućuje na to da je položaj žene, bez obzira kojoj grupaciji pripada, u bosnakohercegovačkom društvu stagnirao, posebno nakon rata, te da je njeno učešće u javnom životu svedeno na zabrinjavajuće nizak nivo. Ipak, privrednim oporavkom, koji ide sporo, i jačanjem ženskog nevladinog sektora i civilnih

društvenih akcija, u pojedinim segmentima društva dolazi do brze korekcije stanja a u nekim oblastima javnog života, posebno u jačanju političke pozicije žena, i ravnopravnijeg uključivanja u sve oblike organizovanja vlasti u Bosni i Hercegovini, žene su znatno popravile svoju poziciju. I u ranijem periodu kao i sada u okviru radnog zakonodavstva BiH, ženama se garantuje za isti rad jednaka plaća i obezbjeđuje posebna zaštita materinstva, zdravstvena i socijalna zaštita na istim principima., bez obzira na etničku ili pripadnost bilo kojoj grupi.

52. Jedan od najvećih problema sa kojim se u okviru promovisanja i zaštite prava žena susreće Bosna i Hercegovina je rast nasilja nad ženama. Reformom zakona iz oblasti krivičnog zakonodavstva olakšano je provođenje mjera na sprečavanju nasilja nad ženama ali okvir za bolju i efikasniju zaštitu još uvijek nije postignut, obzirom da izmjena zakonodavnog okvira nije definisala mogućnost donošenja privremenih mjera uz pomoć kojih bi se efikasnije štittile žrtve nasilja- odvajanje nasilnika iz porodice i da praksa zaštite žena na novim principima nije još uvijek dovoljno zaživila.

53. Jedan od oblika nasilja i diskriminacije u kojima su neodgovarajuće zaštićene određene skupine žena je i trgovina ljudima, a posebno trgovina ženama radi vršenja prostitucije. Ova pojava predstavlja problem koji je posljednjih godina postao izuzetno aktuelan na prostorima Bosne i Hercegovine. Naime, otvaranje državnih granica, prelazak na tržišnu ekonomiju, povećanje nezaposlenosti i siromaštvo, raspad državne strukture, smanjenje kontrole kretanja stanovništva u nekim dijelovima Evrope, posebno u centralnoj i istočnoj Evropi, stvorili su povoljne uslove za razvoj ilegalne trgovine, a posebno trgovine ljudskim bićima u svrhu seksualnog iskorištavanja i na prostorima Bosne i Hercegovine i veće ilegalno kretanje ljudi kroz i u zemlji, odnosno porast organizovanog kriminala

54. Već ranije je pomenuto da u Bosni i Hercegovini postoje ugrožene grupe žena koje su raseljene osobe, povratnice, žene pripadnice manjinskih grupa, azilanti i siromašne žene. Obzirom da je po pitanju zaštite žena donesen ne samo već pomenuti zakon u toku je također donošenje Državnog plana akcije za jačanje položaja žena u BiH društvu. Posebno su interesatni projekte i programe koji se provode u cilju bolje implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova (Inicijalni izvještaj BiH CEDAW). U BiH su formirani i institucionalni mehanizmi koji podržavaju implementaciju zakona i politika usmjerenih na jačanje položaja žena tako da se provode i aktivnosti posvećene boljoj zaštiti i ugroženih kategorija žene. Značajno je napomenuti da se većina programa i projekata provodi u saradnji sa domaćim NVO organizacijama koje se u implementaciji ovih programa pojavljuju kao partneri vladinih institucija na svim nivoima. U pitanju su programi političke promocije žena, ekonomskog osnaživanja žena, sprečavanja nasilja nad ženama, zaštiti žena i djece žrtava trgovine ljudima ili pomoć ženama povratnicama, pomoć ženama na selu, edukativni programi i sl.

ČLAN 2.

ZAKONODAVNE, SUDSKE, UPRAVNE I DRUGE MJERE

55. Ustav BiH i ustavi entiteta svim građanima garantuju pravo na osnivanje i pripadanje političkim strankama; sudjelovanje u javnim poslovima; jednakopravnost pristupa javnim službama; da biraju i da budu birani.

Način ostvarivanja slobode političkog organiziranja i djelovanja, uvjeti osnivanja, registracija i prestanak rada političkih organizacija, utvrđen je Zakonom o udruženjima i fondacijama u BiH.

56. Izborni zakon BiH je u cilju promovisanja prava žene I stvaranja jednakih šansi utvrdio obavezu kvotu broj žena na kandidatskim listama za zakonodavna tijela na svim razinama vlasti (od općine do Parlamentarne skupštine BiH) utvrđen je Izbornim zakonom BiH (član 4.19), kojim se obavezuju sve stranke da kandidiraju najmanje jednu trećinu kandidata manjinskog pola. Iskustva pokazuju da su žene u Bosni i Hercegovini u postupku kandidiranja za izbore uvijek manjiski pol.

Tako se za opće izbore u 1998. godini uvodi obaveza za sve stranke sastavljanja mješovitih kandidatskih lista i osigurava se da se među prvih 9 kandidata rasporede najmanje tri kandidata manjinskog pola (to su u 99% slučajeva žene). To je osiguralo da se na tim izborima kandiduje veći broj žena na svim nivoima vlasti. Zatvorene liste koje su korištene za opće izbore 1998. godine omogućile su da se izabere i veći broj žena u zakonodavna tijela na svim razinama vlasti. Tako je u Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH od ukupno izabrana 42 zastupnika izabrano 13 žena ili 30,2 % žena.

Utvrđena kvota o obavezi 1/3 kandidata manjinskog pola na svim kandidatskim listama primijenjena je i na izborima 2000. godine u smislu da se određuje da na listi drugu, petu, osmi itd poziciju zauzima žena kandidat. Međutim, na ovim izborima su otvorene primjenjivane i otvorene i zajedničke kandidatske liste što praktično znači da su birači mogli glasati i za stranku i za pojedine kandidate na listi. Na ovim izborima, prema podacima izborne komisije BiH, glasalo je ukupno 1,616,313 birača, od čega 798,500 žena biračam, ili 49,4%. Rezultati izbora su pokazali da je biračko tijelo dalo podršku kandidatima – muškarcima (iako je u biračkom tijelu skoro 50% žena) na svim razinama vlasti. Naročito je drastično povećan broj žena-zastupnica na državnoj razini u odnosu na 1998. godinu. Na ovim izborima u Zastupnički dom Parlamentarne skupštine izabrane su samo tri žene i 39 muškaraca. U toku sadašnjeg mandatnog perioda još jednoj ženi je naknadno (kada je zastupnik – muškarac prihvatio izvršnu funkciju) verifikovan mandat. Prema posljednim podacima broj žena zastupnica u Zastupničkom domu Parlamentarne skupštine BiH je 8.

57. Izbor članova svih organa zakonodavne vlasti vrši se na osnovu općeg i jednakog biračkog prava neposrednim i tajnim glasanjem. Prema istom Zakonu svaki državljanin BiH sa navršениh 18 godina života ima pravo da bira i da bude izabran u zakonodavna tijela na svim razinama vlasti u BiH bez obila kojeg vida diskriminacije.

Iz gore navedenih propisa proizilazi da žene i muškarci, manjnske skupine imaju ista prava radi učesća u političkom i javnom životu.

58. Zbarana bilo kojeg vida diskriminacije je utvrđena kao što smo već naveli u okviru krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine, a vrsta krivičnih djela je detaljnije prikazani u okviru informacija o implemtaciji čl.3.i 4. ove konvencije. Takođe je mjera zabrane, odnosno sprečavanja definisana i u okviru zakona koji se odnose na registraciju udruženja i fondacija kojim se zabranjuje registracija udruženja koja šire netoleranciju i mržnju prema određenim rasnim, entničkim, manjinskim i dr. grupama. Praćenje izvršenja ovog zakona je u nadležnosti Ministartva pravde BiH i ministartava pravde entiteta kao i odgovarajućeg odjela Brčko Distrikta.

59. Sredstva za rad udruženja obezbjeđuju se svake godine u budžetima institucija vlčasti BiH prema nivou nadležnosti i teritoriji djelovanja udruženja kroz proceduru odabira projekata koje predlažu udruženja prema budžetima institucija BiH. U okviru ovog procesa vrši se analiza prijedloga projekata i programa a udruženja, koja su obavezna da podnose godišnje izvještaje o

radu resornom ministarstvu koje prema nadležnosti prati njihov rad i iste nomunuje za dodjelu sredstava.

Problem u okviru predstavljenog sistema predstavlja nepostojanje okvirne metodologije praćenja rada ovih udruženja i primjene jednakih kriterija dodjele pomoći za rad ovih udruženja. Ministarstvo pravde BiH je krajem 2004. godine započelo aktivnosti na uspostavi jedinstvenog registra udruženja, fondacije I NVO koje djeluju na prostoru BiH.

60. Struktura organizacije vlasti je prilagođena principu zaštite nacionalnog interesa u smislu da se u izvršnim organima u skladu sa zakonom mora obezbjediti nacionalna zastupljenost konstitutivnih naroda BiH ali I zastupljenost ostalih u koje spadaju predstavnici manjinskih grupa. Na navedeni način jsu organizovane državna I entitetske vlade, vlade kantona I vlada Brčko Distrikta. Takođe se u državnoj službi i javnim službama uključuje sistem nacionalne zastupljenosti.

61. U izboru sudija i organizaciji sudova uključen je takođe system nacionalne zastupljenosti kao i polne zastupljenosti. U okviru imenovanja sudija takođe se vodilo računa da budu imenovani sudije iz reda ostalih, odnosno nacionalnih manjina.

62. Analizom statuta jednog broja parlamentarnih stranaka vidljivo je da statuti ne sadrže odredbe kojima bi se zabranjivalo ženama da budu članice stranke, pripadnicima manjina, niti da učestvuju u organima stranke. Rješenja sadržana u Izbornom zakonu BiH kojim se obavezuju sve političke partije da na svojim kandidatskim listama imaju najmanje jednu trećinu kandidata manjinskog spola (naša iskustva pokazuju da su u BiH do danas u postupku kandidiranja za izbore uvijek manjinski spol bile žene) opredjelila su i političke partije da povećaju broj žena u svom članstvu i u organima stranaka.

Manjinske skupine mogu takođe da organizuju i svoju političku stranku.

63. U cilju zaštite prava pojedinačno ili u grupama građani BiH bez izuzetka se mogu obratiti Ombudsmenima za ljudska prava koji su nezavisna institucija uspostavljena u cilju promovisanja dobre uprave I vladavine prava, zaštite prava I slobode fizičkih I pravnih lica, kako je zajamčeno Ustavom BiH I međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku istog. Ombudsmeni istražuju po osnovu podnesene prijave bilo koju povredu ljudskih prava I sloboda počinjenu od strane bilo kojeg organa vlasti. Institucija djeluje po prijemu žalbe ili po službenij dužnosti, može provoditi istrage, može preporučiti odgovarajuće pojedinačne ili opće mjere i imaju pravo pristupa bilo kojoj instituciji ili dokumentu koji je vezan za određeni pokrenuti slučaj, i pokrenuti i sudski postupak ali i je u mogućnosti da rješava meritum spora.

64. Pored institucije Ombudsmen pri Ustavnom sudu BiH djeluje i Komisija za ljudska prava koja je kao sudsko tijelo zadužena da razmatra slične slučajeve uz mogućnost donošenja obavezujućih sudskih odluka koje su dužni ispoštovati svi nadležni organi u Bosni i Hercegovini. Krivični zakon BiH u članu 239. takođe je utvrdio krivično djelo Neizvršavanja odluka Ustavnog suda BiH ili Doma za ljudska prava čiju nadležnost je 2004. godine preuzela Komisija za ljudska prava koja djeluje pri Ustavnom sudu BiH.

Prijemom Bosne i Hercegovine u Vijeće Evrope od aprila 2002. godine građani Bosne i Hercegovine mogu podnositi tužbe i Evropsko sudu za ljudska prava, prema inicijalnim informacijama zaključno sa 2004. godinom podneseno je preko 65 aplikacija.

Problem za građane koji podnose žalbe I predstavke navedenim organima je pravna pomoć koju su do sada uglavnom dobijali od strane nevladinih organizacija.

65. Vlasti Bosne i Hercegovine posljednjih godina ima mnogo teškoća koje su vezane za ekonomski oporavak, tranziciju koja se dešva u skoro svim sektorima kao što su: reforma

pravosuđa, policije, javne uprave, ekonomskog prostora, socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja ipak je u posljednje vrijeme provela mnogo aktivnosti koje se odnose na izradu i usvajanje državnih strategija s ciljem zaštite pojedinih ranjivih kategorija kao što su djeca, raseljene osobe i izbjeglice, žene, manjinske grupe-Romi, žrtve trgovine, stranci, azilanti. Ovim planovima nastoji se unaprijediti zakonodavni okvir, razviti institucionalni mehanizam, praćenje ostvarivanja prava navedenih grupa i poboljšati zaštitu ljudskih prava uopšte. Predlagač većine navedenih planova je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice koje je između ostalog nadležno za zaštitu, praćenje i promociju ljudskih prava.

ČLAN 3.

66. Usvajanjem 2003.godine novog krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina je postulate iz Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije ugradila u navedeni zakon, propisujući krivične sankcije za ova djela i time ustanovila zakonodavni mehanizme zaštite prava čovjeka i temeljnih sloboda za sve, bez obzira na rasu, pol, jezik ili vjeru i sl.

Krivični zakon Bosne i Hercegovine utvrdio je kao krivično djelo djelo:

Član 172. (Zločina protiv čovječnosti)

“ Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog društva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela citiramo definicije iz Stav 2.:

“ ...a) *Napad usmjeren bilo protiv kojeg civilnog društva jest ponašanje koje uključuje višestruko činjeno djelo iz stava 1. ovog člana bilo protiv kojeg civilnog stanovništva na osnovi ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije da se učini takav napad.*

b) *Istrebljenje uključuje namjerno nametanje takvih životnih uvjeta, a posebno uskraćivanje pristupa hrani bi lijekovima, koji mogu posljediti uništenjem dijela stanovništva.*

c) *Odvođenje u ropstvo jest vršenje nad osobom bilo kojeg ili svih ovlaštenja inače vezanih za pravo svojine, uključujući vršenje takvog ovlaštenja pri trgovanju ljudima, posebno ženama i djecom.*

d) *Deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva jest prisilno iseljenje osoba s teritorije na kojoj su zakonito prisutne protjerivanjem ili drugim mjerama prisile, bez osnova dopuštenih po međunarodnom pravu.*

e) *Mučenje jest namjerno nanošenje snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje osobi zadržanoj od strane optuženog ili pod nadzorom optuženog, izuzimajući bol ili patnju koja je posljedica isključivo izvršenja zakonitih sankcija.*

f) *prisilna trudnoća jest nezakonito zatočeništvo žene kojoj je prisilno prourokovana trudnoća, s namjerom da se utiče na etnički sastav bilo kojeg stanovništva ili da se učine druge teške povrede međunarodnog prava.*

g) *Progon jest namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici.*

h) *Prisilni nestanak osoba jest hapšenje, pritvaranje ili otimanje osoba, od strane ili s dopuštanjem, podrškom ili pristankom države ili političke organizacije, uz odbijanje da se prizna takvo lišenje slobode ili da se pruži informacija o sudbini ili o mjestu gdje se nalaze takve osobe, s namjerom da se uklone od zaštite zakona na duže vrijeme.*

i) *Zločin aparthejda su nečovječne radnje slične prirode radnjama iz stava 1. ovog člana, učinjene u kontekstu institucionaliziranog režima sistematskog potlačivanja i dominacije jedne rasne skupine nad bilo kojom drugom rasnom skupinom ili skupinama ljudi, učinjene s namjerom održavanja takvog režima.*

Kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

- Član 180. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine koji glasi:

“(1) Osoba koja planira, pokrene, naredi, učini ili podstrekava ili pomaže u planiranju, pripremanju ili učinjenju krivičnih djela iz člana 171. (Genocid), 172.(zločina protiv čovječnosti),173. (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva), 174. (Ratni zločin protiv ranjenika I bolesnika), 175. (Ratni zločin protiv zarobljenika), 177. (Protupravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja), 178.(Protupravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja),178. (Protupravno oduzimanje stvari od ubijenih i ranjenih na ratištu) I 179. (Povreda zakona i oboičaja rata)ovog zakona, individualno je odgovorna za to krivično djelo. Službeni položaj bilo kojeg okrivljenog, bilo da se radi o šefu države ili vlade, ili o odgovornoj službenoj osobi vlade, ne oslobađa takvu osobu krivične odgovornosti niti utječe na ublažavanje kazne.

Činjenica da je neko od krivičnih djela iz člana 171 do 175. i člana 177. do 179. ovog zakona učinjeno od starne podređenog, ne oslobađa njemu nadređenu osobu od krivične odgovornosti ukoliko je ta nadređena osoba znala ili je mogla znati da se njen podređeni sprema učiniti takvo djelo, odnosno da je već učinio takvo djelo, a nadređena osoba je propustila da poduzme nužne i razumne mjere da spriječi učinjenje krivičnog djela bude kažnjen.

Činjenica da je neka osoba postupala po naređenju vlade ili neke njoj nadređene osobe, ne oslobađa je krivične odgovornosti, ali može utjecati na ublažavanje kazne ako sud smatra da to interesi pravičnosti zahtijevaju.

67. Zakonom o sudu Bosne i Hercegovine ----- ustanovljen je Odjeljenje za ratne zločine koji će se baviti suđenjem krivičnih djela koja se odnose na ratne zločine, odnosno i krivičnih djela koja se po svojoj sadržini jednim dijelom odnose na definiciju rasne diskriminacije utvrđene CERD-om.

Za procesuiranje ovih *krivičnih* djela koja su počinjena u tragičnom ratu,odnosno u periodu 1992-1995. godina, međunarodna zajednica je formirala Međunarodni sud za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji « Haški tribunal » koji procesuirao ove slučajeve.

Sudovi u Bosni i Hercegovini su takođe započeli procese koji se odnose na ovaj period ali je većina navedenih slučajeva pod monitoringom”Haškog tribunala” koji nadgleda njihovo vođenje.

Navedeni slučajevi su izuzetno složeni za prikazivanje stanja u Bosni i Hercegovini te se ne bavimo njihovom alizom u ovom izvještaju.

68. Već ranije je je spomenut zakon kojim se zabranjuje registracija udruženja koja šire mržnju i netoleranciju kao i sistem praćenja rada i davanja pomoći udruženjima koja promovišu toleranciju i suživot. Nedostatak prikazane situacije je u tome što nema izričite zakonske odredbe kojom se udruženja koja promovišu toleranciju i poštivanje ljudskih prava

posebno ugroženih grupa stavljaju u povlašteniju poziciju s izuzetkom promocija prava Roma kao najbrojnije manjinske skupine u BiH i podrške radi Međureligijskog vijeća u BiH.

69. Kada je u pitanju monitoring rada medija u Bosni i Hercegovini je osnovana Regulatorna agencija za komunikacij (RAK) o kojoj će biti više riječi u okviru informacija vezanih za član 7. ove konvencije, a koja je zadužena za kontrolu rada elektronskih medija i davanje regulatornih dozvola za rad. Navedena agencija ima mogućnost da zabrani rad medijima koji šire mržnju i netoleranciju što je i učinila u nekoliko slučajeva (Nezavisni radio Hayat-Tuzla, Radio Sveti Jovan Pale....)

70. Na području BiH u okviru nevladinog sektora djeluju brojna udruženja koja doprinose unaprijeđenju i zaštiti ljudskih prava (Helsinški komitet, Centar za ljudska prava, Link diversity itd.) kao i očuvanjeu etničkog i kulturnog naslijeđa manjinskih zajednica(“ Češka beseda”- udruženje Čeha u RS-u, “Taras Ševčenko”-udruženje Ukrajinaca u RS-u, Kulturno društvo Jevreja “Lira” i dr.).

Član 4.

71. Kako je već napomenuto Bosna i Hercegovina je reformisala zakonski okvir koji obuhvata zabranu, sprečavanje rasne diskriminacije što preciznije prikazujemo kroz definicije određenih krivičnih djela:

Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine predviđeno je **član 171. (Genocid)** kao krivično djelo a koji glasi:

" Ko u cilju da potpuno ili djelomično istrijebi nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku skupinu ljudi naredi učinjenje ili učini koje od ovih djela:

ubijanje pripadnika skupine ljudi;

nanošenje teške tjelesne ozljede ili duševne povrede pripadnicima skupine ljudi;

smišljeno nametanje skupini ljudi ili zajednici takvih životnih uvjeta koji bi mogli posljedovati njenim potpunim ili djelomičnim istrebljenjem;

uvođenje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar skupine ljudi;

prisilno preseljenje djece iz te u drugu skupinu ljudi

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

- **član 172. stav 1. (Zločin protiv čovječnosti)**, koji glasi

“Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog društva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

a) lišenje druge osobe života(ubojstvo)

b) odvođenje u ropstvo

c) deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva

d) zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava

e) mučenje

f) prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje izravnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja;

h) Progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu, u svezi s bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojim krivičnim djelom propisanim u ovom zakonu ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine;

i) prisilni nestanak osobe

j) zločin aparthejda.

k) druga nečovječna djela slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja,

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(NAPOMENA STAV 2. NAVEDENOG ČLANA JE CITIRAN U INFORMACIJAMA VEZANIM ZA ČLAN 3. OVE KONVENCIJE.)

-član 176. Organiziranja grupe ljudi i podstrekavanja na učinjenje krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, koji glasi:

"Ko organizira grupu ljudi radi učinjenja krivičnih djela iz člana 171. (genocid), 172. (Zločini protiv čovječnosti), 173. (ratni zločin protiv civilnog stanovništva), 174. (ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika) i 175. (ratni zločin protiv ratnih zarobljenika) ovog zakona, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Ko postane pripadnikom grupe ljudi iz stava 1. ovog člana, kaznit će se zatvorom od jedne do deset godina.

Pripadnik grupe ljudi iz stava 1. ovog člana koji otkrije grupu ljudi prije nego što je u njenom sastavu ili za nju učinio krivično djelo,

kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine, a može se i osloboditi od kazne.

Ko poziva ili podstrekava na učinjenje krivičnih djela iz člana 171. do 175. ovog zakona,

kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

72. Zabrana organima vlasti ili javnim institucijama, državnim i lokalnim, odnosno službenim osobama da promoviraju ili podstiču rasnu diskriminaciju takođe je sadržana u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine gdje je predviđeno kao krivično djelo diskriminatornog postupanja službene ili odgovorne osobe kojim se podstiče rasna diskriminacija.

- član 145. Povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina, koji glasi:

“(1) Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja temeljem razlike u rasi, boji kože, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti, političkom ili drugom uvjerenju, spolu, seksualnom opredjeljenju, jeziku, obrazovanju, društvenom položaju ili socijalnom podrijetlu, uskrati ili ograniči građanska prava utvrđena Ustavom Bosne i Hercegovine, ratificiranim međunarodnim ugovorom, zakonom Bosne i Hercegovinom, drugim propisom Bosne i Hercegovine ili općim aktom Bosne i Hercegovine, ili koja na osnovu ove razlike ili pripadnosti ili kojem drugom položaju daje građanima neopravdane povlastice ili pogodnosti, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) "Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja suprotno propisima Bosne i Hercegovine o ravnopravnoj uporabi jezika i pisama konstitutivnih naroda i ostalih koji žive na teritoriji Bosne i Hercegovine, uskrati ili ograniči građaninu da pri

ostvarenju svojih prava ili obraćanju organima vlasti i institucijama Bosne i Hercegovine, privrednim društvima i drugim pravnim osobama upotrijebi svoj jezik ili pismo, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedan godine.

(3) Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja uskrati ili ograniči pravo građaninu na slobodno zapošljavanje na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine i pod jednakim propisanim uvjetima, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

-Član 183. Uništavanje kulturnih ,historijskih i religijskih spomenika, koji glasi:

“(1) Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata ili oružanog sukoba uništava kulturne, historijske ili religijske spomenike, građevine ili ustanove namijenjene nauci, umjetnosti, vaspitanju, humanitarnim ili religijskim ciljevima, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Ako je krivičnim djelom iz stava 1. ovog člana uništen jasno prepoznatljiv object koji je kao kulturno i duhovno naslijeđe naroda pod posebnom zaštitom međunarodnog prava, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.”

73. Entitetski krivični zakoni takođe sadrže odredbe koje kažnjavaju rasnu diskriminaciju.

Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine, predviđeno je krivično djelo genocida, u članu 153. istog Zakona glasi:

" Ko u namjeri da potpuno ili djelimično unisti neku nacionalnu, etnicku, rasnu ili vjersku skupinu naredi da se vrse ubojstva ili teske povrede tijela ili tesko narušavanje fizičkog ili duševnog zdravlja članova skupine ili prinudno raseljavanje stanovništva ili da se skupina stavi u takve životne uvjete koji dovode do potpunog ili djelimičnog istrebljenja skupine ili da se primjene mjere kojima se spriječava radjanje između pripadnika skupine ili da se vrši prinudno preseljavanje djece u drugu skupinu ili Ko u istoj namjeri izvrši neko od navedenih djela,

kaznit će se zatvorom najmanje pet godina ili dugotrajnim zatvorom.

-član 157. Organiziranje skupine i poticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina, koji glasi:

“Ko organizira skupinu radi vršenja kaznenih djela iz čl. 153. (krivično djelo genocida) do 156. (krivično djelo ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika) ovog zakona, kaznit će se zatvorom najmanje pet godina.

Ko postane pripadnik skupine iz stava 1. ovog članka, kaznit će se zatvorom najmanje jednu godinu.

Pripadnik skupine iz stava 1. ovog članka koji otkrije skupinu prije nego što je u njenom sastavu ili za nju učinio kazneno djelo, kaznit će se zatvorom do tri godine, a može se i osloboditi od kazne.

Ko poziva ili podstiče na izvršenje kaznenih djela iz čl. 153. do 156. ovog zakona, kaznit će se zatvorom od jedne do deset godina. “

74. Krivičnim zakonikom Republike Srpske predviđeno je takođe kao krivično djelo

- u članu 437. Organiziranje i podsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina, koji glasi:

“Ko organizira grupu radi vršenja krivičnih djela iz čl.443. do 447. ovog zakona, kaznit će se zatvorom od dvije do dvanaest godina.

Ko postane član grupe iz stava 1. ovog člana, kaznit će se zatvorom od jedne do osam godina.

Učinitelj djela iz st.1. i 2. ovog člana koji spriječi izvršenje krivičnih djela navedenih u stavu 1. ovog člana, ili to pravovremeno otkrije, kaznit će se zatvorom do tri godine, a može se i osloboditi od kazne.

Ko poziva ili podstiče na izvršenje krivičnih djela iz čl. 443. do 447. ovog zakona, kaznit će se zatvorom od jedne do osam godina.”

Član 5.

75. Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama direktno se primjenjuje u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine kroz Ustav Bosne i Hercegovine gdje su taksativno pobrojana Konvencijom zaštićena ljudska prava i osnovne slobode, te se sa istim, budući da su inkorporirani u Ustav BiH, moraju uskladiti svi bosansko-hercegovački i entitetski zakoni i drugi pravni propisi doprinoseći na taj način razvoju demokratskih institucija i civilnog društva.(o primijeni Evropske konvencije u pravnom sistemu BiH detaljnije je obrađeno u članu 6 Konvencije).

Dom za ljudska prava (koji je kao institucija sui generis ustanovljen Daytonskim mirovnim sporazumom, a čiji je rad prestao prijemom BiH u Vijeće Evrope te otvaranjem mogućnosti građanima da se aplikacijama mogu obratiti Evropskom sudu za ljudska prava nakon 12. mjeseca 2003.god. nastavio je rad po predmetima u zaostatku kao Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu BiH) se u svojoj dosadašnjoj praksi donošenja odluka (obavezujućeg karaktera) po predstavkama fizičkih i pravnih lica služio kao osnovnim pravnim aktom Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Slijedeće tabele prikazuju ICSCR...?.. podaci.(snimljeni na disketi).

76. S obzirom da je jedno od osnovnih pravnih načela u BiH “pomoć nekoj stranci” pri sudovima BiH i opštinskim organima vlasti ustanovljena su Odjeljenja/službe za pružanje besplatne pravne pomoći građanima kako bi se istim pružila adekvatna zaštita njihovih ljudskih prava,izbjegla mogućnost prekoračenja zakonom postavljenih rokova (naročito tzv. preklzuivnih rokova),spriječile moguće zloupotrebe korištenjem situacije u kojoj se neuko lice nalazi i sl.

77. Radi unaprijeđenja pravosuđa u Bosni i Hercegovini Visoki predstavnik za BiH donio je odluku o osnivanju **Nezavisne pravosudne komisije**, čiji je mandat provođenje daljih aktivnosti u reformi pravosuđa i unaprijeđenja vladavine zakona, nadzor rada komisija/vijeća na entitetskom i kantonalnom nivou, nadzor i ocjena rada sudova i tužilaštava. (tema rada pravosudnih organa je detaljnije elaborirana u članu 6 Konvencije).

ROMI U BOSNI I HERCEGOVINI

78. S obzirom da se u Bosni i Hercegovini ne vode evidencije o slučajevima rasne diskriminacije,te da još nije uspostavljena metodologija za praćenje istih radi ilustracije prezentiramo podatke o statusu i zaštiti romske populacije u BiH.

Romi su najbrojnija od 17 nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. Pri Vijeću ministara BiH djeluje i Odbor za rome, a u državi su brojna romska udruženja. Ipak, oni su na margini društva. Većina romske djece ne ide u školu, što zbog odnosa samih roditelja prema školovanju, što zbog toga što društvo prešutno prelazi preko toga.

Podaci o broju Roma u Bosni i Hercegovini su vrlo oprečni. Oni se kreću od oko deset hiljada (prema popisu stanovništva iz 1991.) do oko stotinu hiljada (kako tvrde predstavnici nekih romskih udruženja). Ima više argumenata koji upućuju na zaključak da je prilikom popisa stanovništva iz 1991. godine broj Roma bio mnogo veći od zvaničnog podatka. To se može objasniti nizom okolnosti, među kojima je prisutna i vrlo izražena karakteristika romske populacije da se adaptira faktičkom stanju sredine u kojoj živi, uključujući i prihvatanje njenih običaja, vjere i jezika, pa i nacionalne identifikacije. U tome, kao i u posebno teškim ratnim okolnostima, treba tražiti i razloge što su se mnogi Romi u ovom ratu i sve do sada izjašnjavali kao pripadnici bošnjackog naroda, u nekim slučajevima i srpskog naroda (ne pominjući svoje romsko porijeklo).

Broj od oko 70 hiljada Roma u Bosni i Hercegovini uoči rata mogao bi se smatrati kao najpribližniji, s tim što znatan procenat ovog stanovništva i sada živi u inostranstvu kao izbjeglice.

79. U Bosni i Hercegovini živi više od 50 hiljada Roma. To ih svrstava u najbrojniju od 17 nacionalnih manjina u ovoj državi. Popisom stanovništva iz 1991., samo osam hiljada osoba izjasnilo se kao Romi. U izvještaju OSCE-a o Romima navodi se da su mislili i očekivali da će im život biti lakši ukoliko se izjasne kao Srbi, Hrvati ili Bošnjaci.

Pri Vijeću ministara Bosne i Hercegovine djeluje Odbor za Rome. Namjera je bila da se omogući Romima i njihovim udruženjima da postanu partner bh. vlastima. U Bosni i Hercegovini postoji tihi bojkot prema romskoj populaciji.

Organizovanje i udruživanje Roma / NVO

80. Romi u Bosni i Hercegovini okupljeni su u 28 nevladinih organizacija, a nedavno je formirana i prva romska politička partija.

81. O stradanjima Roma u minulom ratu u BiH ne postoje potpuniji podaci. Veliki broj njihovih pripadnika bio je u sastavu neke od tri u ratu suprotstavljene vojske. Ima više slučajeva poginulih ili ranjenih boraca Roma, s tim što među Romima vlada uvjerenje da su porodice poginulih i ratni invalidi iz sastava ovog naroda u diskriminirajućem položaju pri ostvarivanju prava po tom osnovu. No, stradanje Roma u ratu je posebno izraženo po broju izbjeglica i raseljenih lica iz njihovog sastava. Računa se da je preko polovine (neki smatraju i oko 2/3) ukupnog broja romskog stanovništva u ratu protjerano u druge dijelove BiH ili izbjeglo u inostranstvo.

Jedan od primarnih pravaca poboljšanja stanja romskog stanovništva u Bosni i Hercegovini jeste da se sami Romi što bolje organizuju. Ta svijest raste kod samih Roma. Uz sve dosadašnje skromne rezultate, u sredinama gdje su postojala udruženja Roma, ukupan društveni tretman pripadnika ovog naroda je bio povoljniji. Sada u BiH postoji oko 40 ovih udruženja, od kojih je većina na području Federacije BiH.

Ukupno izrazito teško stanje Roma u Bosni i Hercegovini može se posmatrati kao:

- a) problemi odnosa prema Romima u lokalnim zajednicama;
- b) potreba zaštite prava Roma kao nacionalne zajednice, i
- c) potreba zaštite prava Roma kao ravnopravnih građana u državi u kojoj žive.

Za sve navedene aspekte elementarna je pretpostava da se Romi vrate u svoje kuće i da im se vrati njihova nepokretna imovina. Takođe, od posebne je važnosti da se oni sami što bolje organizuju i da se tako pojača i olakša komunikacija među njima. Na taj način će oni sami moći djelotvornije progovoriti o svojim problemima, pomoć će im se moći lakše pružiti i stvoriće se bolji uslovi za uspostavljanje kontakta sa organima vlasti

Kultura

82. Ilustrativan primjer je i izložba fotografija o životu Roma - izbjeglica iz Bosne i Hercegovine u Berlinu, koja je počeKom prosle godine organizovana u najreprezentativnijem izložbenom prostoru u Sarajevu. Izložbu je posjetio veliki broj Roma, ne samo iz Sarajeva, nego i iz drugih mjesta iz oba entiteta u Bosni i Hercegovini.

Romi izbjeglice i raseljena lica

83. Primarno pitanje sadasnjeg stanja ljudskih prava i osnovnih sloboda Roma u Bosni i Hercegovini jeste povratak izbjeglih i raseljenih pripadnika ove populacije u mjesta njihovog predratnog življenja i vraćanje njima u posjed njihovih stambenih kuća i nepokretne imovine. Vrlo je prisutna njihova želja, pa i upornost za povraKom, i pored toga što se pri tome suočavaju sa izrazito velikim teskoćama.

Samo na području tri opštine - Bijeljine, Visokog i Kaknja broj Roma je veći od ukupnog broja Roma koji su se u Bosni i Hercegovini tako izjasnili prilikom popisa stanovništva iz 1991. godine.

Raspolože podacima da Romi koji sada žive na području Goražda i Livna odbijaju da se identifikuju kao pripadnici tog naroda. Takvih ponašanja ima i u drugim sredinama na području oba entiteta.

Ekonomska i socijalna prava Roma

84. U situaciji inače vrlo velike (i zabrinjavajuće) nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini, Romi su sad etnička grupacija koja zajedno s ostalim stanovnicima BiH dijeli problem zaposlenja u ovoj državi. Konkretno, u okviru simboličnog broja ukupno zaposlenih Roma, stanje je u pravilu takvo da je u pojedinoj opštini zaposlen jedan ili dva pripadnika ovog naroda. Kao izuzetak treba navesti područje Tuzlanskog kantona i opstinu Visoko, gdje stanje nije kao u drugim područjima.

Teško stanje nezaposlenosti ima za posljedicu da se određeni broj Roma bavi preprodajom robe ili prosjačenjem.

Sve navedeno ukazuje da je ekonomsko - socijalno stanje u Bosni i Hercegovini nezadovoljavajuće, što naravno, ima negativne posljedice i na sam položaj Roma u Bosni i Hercegovini. Ovo stoga što će i proces privatizacije imati za posljedicu veliki procenat viska radne snage.

Obrazovanje Roma

85. Veliku nepismenost Roma u Bosni i Hercegovini i sad prati zabrinjavajuće mali procenat romske djece koja pohađaju školu. Jedan od uzroka nepismenosti romske djece je nezadovoljavajući ekonomski faktor, kao i određeni stereotipi u odgoju romske djece od strane njihovih roditelja. Postoje i pozitivni primjeri relativno brojnijeg pohađanja škole od strane romske djece kao što je Visoko. U ovoj opštini postoji velika i ugledna osmogodišnja škola čiji je direktor Rom. Sigurno je i ta činjenica uticala na relativno dobru uključenost romske djece u školsko obrazovanje. Zatim, Zavidovići, neki prigradski dijelovi Brčkog, neka mjesta na području Tuzlanskog kantona. Tuzlanski kanton je karakterističan i po želji mladih Roma i za fakultetskim obrazovanjem. Slabo materijalno stanje drži broj studenata romske nacionalnosti daleko ispod želje završenih srednjoškolaca da studiraju.

Ono što treba posebno naglasiti jeste da upotreba romskog jezika u Bosni i Hercegovini, iz već do sada spomenutih razloga, kao što je, između ostalih, i neobrazovanost romske populacije, u izvjesnoj mjeri utječe na postojanje, razvoj i usavršavanje romskog jezika i njegove permanentne prisutnosti u svim oblicima komunikacije romske populacije. Očito je da i sami Romi već dugi niz godina za to ne pokazuju interes. U takvim okolnostima, islamska vjera romskog stanovništva u Bosni i Hercegovini ne samo da je uticala na napuštanje i zaboravljanje romskog jezika, kulture i tradicije, nego je imala za posljedicu da se dobar procenat Roma izjašnjava kao Bošnjaci. No, činjenica je da u posljednje vrijeme kod Roma u Bosni i Hercegovini raste osjećaj njihove nacionalne pripadnosti. Ima više primjera nastojanja da se sačuva jezik, kultura, tradicija, folklor itd. ove etničke grupacije (Tuzla, Sarajevo, Bijeljina, Vitez, Visoko i td.), formiranjem folklornih sekcija, željom da se organizuju kursevi romskog jezika i dr. Više romskih udruženja je pokazalo interes da se uradi rječnik romskog jezika, u kom cilju se povezuju i sa nevladinim organizacijama pripadnika Roma u Hrvatskoj i SR Jugoslaviji.

86. Dosta romske djece ne ide u školu. Nekad je to iz subjektivnih razloga, za što su odgovorni i sami roditelji romskih dječaka i devojčica. A s druge strane, još uvijek u BiH nema dovoljno kvalifikovanih učitelja koji bi, recimo, mogli držati nastavu na romskom jeziku, niti ima udžbenika kojima bi se djeca koristila. Još imamo nedovoljnu svijest o značaju obrazovanja unutar romske populacije. Oni se prema tome odnose "liberalno" – možeš ići u školu, ne možeš ići u školu, ne mora ići u školu... A ima i ono što se zove pozitivna diskriminacija, znači sami organi vlasti, uključujući obrazovne vlasti, centre za socijalni rad tretiraju to stanje, a kao posljedicu imamo da jedan broj romske djece ne ide ili ne završi osnovnu školu, a nema razloga da se taj odnos ne promijeni.

Stambena prilike Roma

87. Prema postojećim zakonima, romske porodice su trebale biti deložirane iz stanova do kraja ovoga mjeseca. Nakon sastanka sa predstavnicima Misije OEES-a, vlasti su Distrikta Brčko odlučile dozvoliti romskim porodicama da nastave živjeti u neformalnom naselju u Prutačama. Vlasti su se obvezale da će formalno legalizirati ovo naselje u kojem već dugo živi romska zajednica. Ovo je pozitivan korak koji je poduzela lokalna vlast kako bi riješila stambene probleme Roma.

Otpribliže 50 do 70 procenata Roma u BiH trenutno živi u neformalnim naseljima. Ove zajednice nemaju jasan vlasnički status i mnogi stanovnici ovih naselja se suočavaju sa prisilnim deložacijama od strane općina, a bez prethodne procjene njihovih prava ili osiguravanja alternativnoga smještaja. Misija OEES-a smatra da, sukladno Ustavu BiH, vlasti imaju zakonske obveze riješiti ovakve slučajeve kroz legalizaciju neformalnih naselja ili osiguravanjem alternativnoga smještaja. Stambeni slučajevi ne bi smjeli biti rješavani na uštrb i diskriminaciju pojedinih članova društva, kao što je često slučaj sa članovima romske zajednice.

Situacija u kojoj se nalaze Romi u BiH izuzetno je teška. Oni su na dnu socijalne ljestvice, objekat su diskriminacije i vrlo rijetko uživaju bilo kakva osnovna socijalna i ekonomska prava.

Pozitivni koraci do sada poduzeti u Brčkom trebaju biti primjer i osnova za rješavanje problema legalizacije neformalnih naselja i prava ugroženih zajednica diljem zemlje. Vlasti u Brčkom nisu samo obećale legalizirati neformalna naselja, nego su tražili od predstavnika romske zajednice da osiguraju spisak socijalno najugroženijih porodica i spisak uništenih romskih kuća kako bi ih mogli uključiti u projekte za rekonstrukciju. Načelnik Distrikta Brčko

se složio sa odlukom da se osigura radni prostor za rad Udruženja Roma Brčko i da se asocijacija plaća iz općinskoga budžeta.

Vlasti Distrikta Brčko su takođe dodijelile 15 stanova romskim porodicama koje žive u ovom neformalnome naselju Prutače već mnogo godina.

Pravo na jednak tretman i politička prava

88. Donošenjem Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine konačno je uspostavljan pravni okvir koji će omogućiti efikasniju zaštitu prava nacionalnih manjina, a naročito Roma, kao najmnogobrojnije nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini. PočeKom rada Odbora za Rome pri Vijeću ministara Bosne i Hercegovine (od sredine 2002. godine) institucionalno su uključeni predstavnici Roma u cilju aktivne saradnje sa predstavnicima državnih i entitetskih vlasti. Ovaj Odbor je svoje aktivnosti usmjerio na provođenju aktivnosti koje imaju za cilj jačanje položaja i zaštite romske manjine u Bosni i Hercegovini. Isto tako postoji Okvirni plan i program rada Odbora za Rome pri Vijeću ministara Bosne i Hercegovine za 2002-2006. godinu na osnovu kojeg bi se trebale realizirati sljedeće aktivnosti i zadaci vezani za položaj Roma u Bosni i Hercegovini, kao što su matične evidencije, obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje i socijalna zaštita, izbjeglice i raseljena lica, povrat imovine, stambena pitanja, osnivanja i rad medija i informisanja.

U skladu sa Zakonom o zaštiti prava nacionalnih manjina utvrđuje se obaveza za entitete, kantone, općine i gradove u Bosni i Hercegovini da svojim zakonima i drugim propisima potpunije uredi prava i obaveze koje proističu iz ovog Zakona.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je 13.06.2002. godine donijelo Zaključak o formiranju Odbora za Rome pri Vijeću ministara BiH, prema metodologiji i kriterijima za imenovanje koji usaglašava Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i takođe donosi konačna rješenja o imenovanju.

PRAVO NA POVRATAK I POVRAT IMOVINE OSTALIH GRAĐANA U BIH

89. U prvom stavu Preambule Međunarodne konvencije o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije stoji, pozivajući se na Povelju Ujedinjenih naroda, da su dostojanstvo i jednakost urođeni ljudskim bićima.

Ovaj uvodni dio predstavlja osnovu za postavljanje definicije stanja ljudskih prava po pitanju svih oblika i pojava rasne diskriminacije u Bosni i Hercegovini u periodu po potpisivanju Washingtonskog i Daytonskog sporazuma. Ovaj period je zabilježen kao period kršenja ljudskih prava u kojem su izraženi pojedini oblici rasne diskriminacije.

90. Postratne političke tendencije, stvaranja etnički čistih društava unutar granica države Bosne i Hercegovine su u periodu 1996.godine onemogućile poštivanje pojedinačnih ljudskih prava tj. prava pojedinaca iz drugih grupa i time stvarali razlikovanja, isključivanja i ograničavanja po nacionalnom i drugim osnovama. Tendencija stvaranja «grupa» s potenciranjem različitosti grupa, u cilju stavljanja pojedinca u superioran ili inferioran položaj je, u potpunoj suprotnosti s koncepcijom rasne diskriminacije i predstavlja kršenje Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije.

Gore navedeno se može potkrijepiti primjerom ratnog i postratnog progona i uništavanja imovine osoba u sredinama s većinskim stanovništvom (rasna diskriminacija po nacionalnom i etničkom porijeklu), te drugi oblici stavljanja takvih osoba u podređeni položaj, te na taj način uskraćivanje istima prava na dom i mirno uživanje doma, prava na osobnu sigurnost i zaštite

države od nasilja, kao i prava na pristup na sva mjesta i pred službe namjenjene građanima u mjestu njihovog prebivališta.

91. Daytonskim sporazumom – anex 7 je garantirano pravo svim izbjeglim i raseljenim osobama da se slobodno i bez ikakvih uvjeta mogu vratiti na svoja prijeratna prebivališta. Međutim diskriminacija po pitanju nacionalne pripadnosti je upravo, najviše izražena na polju povratka izbjeglih i raseljenih osoba. U ovom periodu se vrši izvjesno preseljavanje stanovništva s jednog prostora na drugi i pokušaj stvaranja jednonacionalnih sredina, te manipuliranje napuštenom i bespravno uzurpiranom imovinom u vidu donošenja sveg mogućeg prilikom odlaska iz kuća kao i paljenja istih.

92. U vezi s navedenim potrebno je istaći da je većina građana nasilno izbačena iz stana i da je razlog takvim postupcima upravo bio etnička pripadnost onih koji su izbacivani. Zaštita interesa građana prilikom pokušaja povratka i nadoknade pretrpljene štete je otežana usljed neefikasnosti rada sudova jer su sudski postupci predugi a i po pravomoćnosti presude ne postoji mogućnost izvršenja presude, ili je njeno izvršenje teško provesti.

93. Garantiranje jednakosti svakoj osobi pred zakonom tj. pravo na jednak postupak pred sudovima, pravo na osobnu sigurnost i zaštitu države od nasilja, politička prava, građanska prava, ekonomska, socijalna prava i prava na polju kulture, pravo pristupa na sva mjesta i pred službe namjenjene građanima predviđene Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije je u nadležnosti države koja je dužna svim pojedincima koji su pod njenom upravom garantirati gore navedena prava.

94. U periodu 1996.godine broj ostvarenih povrataka na području Bosne i Hercegovine razvrstan po nacionalnoj strukturi povratnika, entitetima i kategorijama izgledao je ovako:

**DATI PODATKE O POVRATKU PO GODINAMA OD 1996. (snimljeno na disketu, 2
tabele)**

Ovo govori o normalizaciji i stabilizaciji bezbjedonosnog stanja na cijelom području Bosne i Hercegovine.

95. Sudbina nosioca stanarskih prava je bila potpuno neizvjesna i bilo je vrlo upitno da li će i na koji način moći ostvariti pravo na stan. Određeni oblici diskriminacije su postojali i u postupku povrata stanova, kao i pojava pojedinačnih slučajeva da su organi uprave na neregularan način proglašavali stanove napuštenim i time direktno ugrožavali i diskriminirali nositelje stanarskih prava.

96. U izvještaju Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine da je u ovom periodu bilo privremenih slučajeva tj. slučajeva koji su evidentirani kod Ombudsmena, a koji se otvaraju nakon uspostavljenog kontakta između podnositelja žalbe i Ureda Ombudsmena najveći broj se odnosio na pravo poštivanja doma što je potvrđivalo gore navedene konstatacije.

Najava međunarodnih organizacija i institucija da već od sljedeće godine završavaju svoje mandate u Bosni i Hercegovini, smanjenje fondova i drugih oblika međunarodne i druge humanitarne pomoći u Bosni i Hercegovini govore o završnoj fazi rješavanja i prevazilaženja spomenutog problema izbjeglica i raseljenih osoba u Bosni i Hercegovini, donedavno gorućeg problema, i istovremeno govore o volji domaćih institucija da samostalno preuzmu ovu obvezu

i daju garanciju svakom građaninu, bez obzira na rasu, boju kože, nacionalno ili etničko podrijetlo, na ostvarenje prava na povratak i mirno uživanje doma sukladno domaćim zakonima i međunarodnim propisima.

97. U Aneksu VII Dejtonskog mirovnog sporazuma tj. Sporazuma o izbjeglicama i raseljenim osobama, Republika Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska su se usuglasile o sljedećem: član 1. Sporazuma glasi "Sve izbjeglice i raseljene osobe imaju pravo slobodno se vratiti u svoje domove. Imat će pravo na povrat imovine koja im je oduzeta za vrijeme neprijateljstava od 1991. godine i da dobiju kompenzaciju za svu imovinu koja im se ne može povratiti. Skori povratak izbjeglica i raseljenih osoba je važan cilj rješavanja konflikta u Bosni i Hercegovini. Strane potvrđuju da će prihvatiti povratak takvih osoba koje su napustile svoju teritoriju, uključujući one kojima je bila odobrena privremena zaštita trećih zemalja.

2. Strane će osigurati da se izbjeglicama i raseljenim osobama dozvoli bezbjedan povratak, bez rizika uznemiravanja, zastrašivanja, progona ili diskriminacije, naročito zbog njihovog etničkog podrijetla, vjerskog opredjeljenja ili političkog mišljenja.

3. Stranke će poduzeti sve neophodne korake za sprječavanje aktivnosti unutar svojih teritorija koje bi ometale ili sprječavale bezbjedan dobrovoljan povratak izbjeglica i raseljenih osoba. da bi pokazale svoje opredjeljenje za osiguranje punog postizanja ljudskih prava i osnovnih sloboda svih osoba u svojoj jurisdikciji i za stvaranje bez odlaganja uvjeta pogodnih za povratak izbjeglica i raseljenih osoba, strane će odmah poduzeti sljedeće mjere za izgradnju povjerenja:

ukidanje unutarnjeg zakonodavstva i administrativnih praksi s diskriminacijskom namjerom ili efektom;

prevenciju i promptno potiskivanje bilo kakvog pisanog ili varbalnog poticanja, putem medija ili drukčije, etničkog ili religioznog neprijateljstva;

širenje, putem medija, upozorenja protiv i promptno suzbijanje akata odmazde putem vojnih, paravojnih i policijskih službi ili od strane drugih zvaničnika ili privatnih osoba;

zaštitu etničkog i/ili manjinskog stanovništva gdje god da se nađu i osiguranje trenutnog

pristupa ovoj populaciji od strane međunarodnih humanitarnih organizacija i promatrača; službeni progon, otpuštanje i transfer, kako je odgovarajuće, osoba u vojnim, paravojnim i policijskim snagama i drugim javnim službama, odgovornim za ozbiljna kršenja osnovnih prava osoba koje pripadaju etničkoj ili manjinskoj grupi.

4. Izbor destinacije će biti na pojedincu ili obitelji, pri tomu bi trebalo sačuvati princip jedinstva obitelji. Strane se neće miješati u povratnikov izbor destinacije, niti će ih prisiljavati da ostanu ili se kreću ka situacijama ozbiljne opasnosti ili nesigurnosti, ili ka oblastima kojima nedostaje osnovna infrastruktura neophodna za nastavljavanje normalnog života. Strane će osigurati protok informacija neophodnih kako bi izbjeglice i raseljene osobe mogle formirati procjene o lokalnim uvjetima za povratak.

5. Strane pozivaju visokog komesara Ujedinjenih naroda za izbjeglice da razradi u uskoj suradnji sa zemljama azila i stranama plan repatrijacije koji će dozvoliti skori, mirni, reguliran i povratak u fazama izbjeglica i raseljenih osoba, koji može uključivati prioritete za izvjesna područja i izvjesne kategorije povratnika. Strane su se suglasile da implementiraju takav plan i da usklade svoje međunarodne i unutarnje zakone s njim. Na temelju toga su

pozvali države koje su prihvatile izbjeglice da promoviraju skori povratak izbjeglica i raseljenih osoba sukladno s međunarodnim zakonom.

98. Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine sprječavanje povratka izbjeglica i raseljenih osoba je predviđeno kao krivično djelo. Tako se u članu 146. istog Zakona kaže:

Ko silom, ozbiljnom prijetnjom ili na drugi način protupravan način, u većem razmjeru ili sa širim posljedicama, spriječi izbjeglice i raseljene osobe da se vrate u svoj dom ili da koriste svoju imovinu koje su bili lišeni u toku neprijateljstava od 1991.godine, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.

Ko sudjeluje u grupi ljudi koja učini krivično djelo iz stava 1. ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine.

Ko organizira ili bilo kako rukovodi grupom ljudi koja učini krivično djelo iz stava 1. ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

99. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine i Krivični zakon Republike Srpske su usklađeni s spomenutim Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine. Tako da i entiteski zakoni predviđaju krivična djela i kaznu za isto za slučaj sprječavanja povratka izbjeglica i raseljenih osoba.

100. Zakon o izbjeglicama i raseljenim osobama u Bosni i Hercegovini je zakon kojim se detaljno razrađuje pitanje povratka raseljenih osoba i izbjeglica iz Bosne i Hercegovine.

101. U okviru Dejtonskog sporazuma dodjeljen je mandat međunarodni snagama (IPTF) da nadgledaju rad policijskih snaga i provode postupak decertifikacije policijskih službenika. Postupak decertifikacije je predviđao decertifikaciju policijskih službenika koji su na bilo koji način ugrožavali ljudska prava ili učestvovali u vršenju krivičnih i prekršajnih djela u skladu sa domaćim i međunarodnim pravom ili je utvrđeno da nemaju adekvatnu stručnu i profesionalnu spremu za vršenje policijskih poslova. Navedeni postupak nije proveden bez problema tako da na sudovima u Bosni Hercegovini još uvijek traju slučajevi pokrenuti od strane decertificiranih policajaca koji smatraju da je u okviru navedenog postupka došlo do povrede njihovih ljudskih prava.

102. Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba utvrđeno je da nijedna osoba, na osnovu ovog zakona, ne može biti stavljena u neravnopravan položaj zbog rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva, ili nečlanstva u sindikatu, ili tjelesnih i duševnih poteškoća.

Također, Zakonom je propisano da poslodavci koji imaju potrebu za zaposlenicima i osobe koje traže zaposlenje mogu tražiti pomoć od službe za zapošljavanje u pronalaženju posla.

Nezaposlena osoba ostvaruje prava za vrijeme nezaposlenosti u službi za zapošljavanje prema mjestu prebivališta, a nezaposlena osoba koja je usljed ratnog stanja napustila prebivalište, ostvaruje prava u službi za zapošljavanje prema mjestu boravka.

103. Nosioci penzijskog i invalidskog osiguranja u FBiH čiji je glavni sljedbenik Federalni zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje i Javni fond za penzijsko i invalidsko osiguranje RS su 31. marta 2000.godine zaključili sporazum o međusobnim pravima i obavezama u sprovođenju penzijskog i invalidskog osiguranja, koji je stupio na snagu 18. maja 2000. godine, nakon što su entitetske vlade dale saglasnost za isti. Pravni osnov za zaključivanje ovog Sporazuma je član 82 stav 4. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju. Na osnovu navedenog sporazuma, korisnici prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja ostvaruju svoja prava kod nosioca onog osiguranja koji je isplaćivao penziju na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma. Tako je omogućeno povratnicima/korisnicima penzija neometano kretanje i povratak u mjesta gdje su živjeli prije rata, a da ne bude ugrožena njihova socijalna sigurnost. Međutim kod realizacije prava po osnovu ovog sporazuma došlo je do problema jer navedeni fondovi nemaju utvrđenu istu osnovicu najniže i najviše penzije.

104. Zakonima o zapošljavanju stranaca utvrđuju se način i uvjeti zapošljavanja stranog državljanina i lica bez državljanstva, nadležnosti zavoda za zapošljavanje i javnih službi za zapošljavanje entiteta, kantona u postupku zapošljavanja stranaca, kao i druga pitanja u vezi sa zapošljavanjem stranaca. Zakonom je utvrđeno da stranac može zaključiti ugovor o radu ili ugovor o obavljanju privremenih i povremenih poslova, na osnovu radne dozvole, ako ispunjava uslove iz zakona i općeg akta poslodavca. Radna dozvola se izdaje strancu pod uslovom da ima odobrenje za stalno nastanjenje ili privremeni boravak u BiH i da u evidenciji službe za zapošljavanje među nezaposlenim licima nema lica koja ispunjavaju uslove koje poslodavac zahtijeva za zaključenje ugovora o radu ili ugovora o obavljanju privremenih ili povremenih poslova.

Radna dozvola se izdaje na određeno vrijeme, najduže za jednu godinu. Izuzetno, strancu koji ima odobrenje za stalno nastanjenje u BiH, radna dozvola se može izdati i na neodređeno vrijeme.

Na osnovu iznesenog, može se reći da BiH ne može u potpunosti osigurati nediskriminaciju radnika iz EU koji su legalno nastanjeni u BiH, u odnosu na domaće stanovništvo, a u pogledu dostupnosti svih radnih mjesta pod podjednakim uslovima.

105. Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba utvrđeno je da nijedna osoba, na osnovu ovog zakona ne može biti stavljena u neravnopravan položaj zbog rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstvu ili nečlanstvu u sindikatu, ili tjelesnih i duševnih poteškoća.

Prema Zakonu o radu i Zakonu o zapošljavanju isključeni su svi oblici diskriminacije, a samim tim i diskriminacija po etničkoj, odnosno nacionalnoj osnovi prilikom zapošljavanja - kod svih poslodavaca, bez obzira na karakter vlasništva i oblik organizovanja.

106. Pravo na formiranje i udruživanje u sindikate imaju svi građani Bosne i Hercegovine i mogu da se udružuju u bilo koji dozvoljen oblik iteresnog udruživanja prema zanimanjima ili kao strukova uderuženja i sl.

ČLAN 6

107. Opća deklaracija o ljudskim pravima ističe načelo jednakosti pred zakonom, pretpostavu nevinosti i pravo na pošteno i javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudovima ustanovljenim zakonom. Ova su prava zajamčena i u članu 6. Evropske konvencije o zaštiti prava i temeljnih sloboda čovjeka, u kojem se ističe da “svako ima pravo da zakonom ustanovljeni, nezavisni i nepristrasni sud, javno i u razumnom roku, ispita njegov slučaj”, kao i u članu 14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, u kojem se naglašava da “svako ima pravo na pravedno i javno suđenje pred zakonom utvrđenim, nadležnim, samostalnim i nepristrasnim sudom”.

U Bosni i Hercegovini je proteklih godina izvršena temeljita reforma sidskog sistema tako da su na svim nivoima vlasti od općine do nivoa države došlo do imenovanja novih sudija i tužilaca u skladu sa novim pravilima. Nadzor nad radom sudija i tužilaca prati se na potpuno novi način i to isključivo u okviru novog tijela pod nazivom “Nezavisno pravosudno i tužilačko vijeće BiH” koje je dobilo mandat da prati i ocjenjuje rad novoimenovanih sudija i tužilaca.

108. U pravnom sistemu BiH takođe je kao kontrolni mehanizam ustanovljena institucija Ombudsmena a koji ispituje sve slučajeve lošeg funkcioniranja javne uprave, sudskog sistema i prati sudske postupke ili interveniše u toku tih postupaka, u skladu s relevantnim odredbama zakona, kada ustanovi da je takva akcija nužna za djelotvornu zaštitu ljudskih prava od diskriminacije. Ombudsmen nema ovlaštenja da predstavlja građanina u sudskom postupku, niti ovlaštenja da odlučuje o meritumu spora.

Iz navedenih zakonskih ovlaštenja nesumnjivo proizilazi da su Ombudsmeni ovlašteni da obavljaju kontrolu funkcioniranja javne uprave i pravosuđa i da na taj način osiguraju da javne službe i sudovi ispoštuju ostvarivanje ljudskih prava, naročito člana 6. Evropske konvencije.

Rezultati istraživanja Ombudsmena potvrđuju da su opravdane žalbe građana u pogledu nepoštovanja zakonskih rokova (na osnovu člana 6. Evropske konvencije, koja se, na osnovu Ustava BiH, ima izravno primijeniti i koja ima jaču pravnu snagu od bilo kojeg zakona u Bosni i Hercegovini). Postupci pred sudovima traju godinama, ročišta se odlažu bez valjanih razloga, u pravilu i po nekoliko mjeseci, tako da sudija gubi iz vida činjenice i izvedene dokaze, te se ponovno otvara glavna rasprava nakon što je jednom zaključena. To upućuje na zaključak da nema temeljite pripreme za pretrese i ročišta, što je u suprotnosti sa načelima efikasnosti i ekonomičnosti postupka. Zabrinjava i činjenica da se odredbe o rokovima, koji su određeni procesnim ili materijalnim propisima, ne poštuju. Primjera radi, postupci traju veoma dugo i u onim predmetima gdje je zakonom izričito utvrđeno da se imaju smatrati hitnim u rješavanju (pritvorski predmeti, izdržavanje, radni sporovi i drugi). Na otporak pismenih odluka se čeka i po više mjeseci, a u odlukama se sudija ne poziva na procesne i materijalne propise, pogotovu ne na odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima, iako ova konvencija ima prioritet nad svim domaćim propisima.

109. Međunarodna zajednica posvetila je veliku pažnju kažnjavanju počinilaca ratnih zločina na prostoru bivše Jugoslavije, utemeljivši 1993. Međunarodni tribunal u Hagu. S obzirom na veliki broj procesuiranih ratnih zločina, traži se i aktivno učešće nacionalnih sudova u BiH.

U skladu sa Rimskim sporazumom (Pravila puta), sudovi u Bosni i Hercegovini moraju podnijeti dokumentaciju o optuženim ratnim zločinima Uredu tužioca Tribunala u Hagu na reviziju i odobrenje postupka suđenja tim osobama kojima će se suditi pred domaćim sudovima. Proces revizije je osjetljivo pitanje s obzirom na još uvijek prisutne napetosti, a takođe i na veliki publicitet u medijima.

110. Organi vlasti na svim nivoima imaju ustavnu obavezu da svakom građaninu obezbijede ostvarivanje i zaštitu temeljnih ljudskih prava i sloboda garantovanih međunarodnim konvencijama.

Iako je u svakodnevni politički rječnik uvršteno zalaganje za ljudska prava, ono je često ugroženo. U nekim slučajevima je to posljedica nedostatka iskustva, stvarne volje, kada pozivanje na ljudska prava ima deklarativan karakter a ne i stvarno djelovanje i sprečavanje moguće diskriminacije. S druge strane, nosioci vlasti još uvijek ne poznaju dovoljno standarde ljudskih prava, kao ni mehanizme za njihovu zaštitu, pa još uvijek u nekim slučajevima dolazi do kršenja ljudskih prava.

Nakon prijema Bosne i Hercegovine u Vijeće Evrope, građani dobijaju mogućnost da zaštitu svojih prava ostvaruju i pred Evropskim sudom za ljudska prava. U skladu sa standardima koje primjenjuje ovaj sud, kompenzacije za kršenje ljudskih prava su još i veće.

111. Na sudovima Bosne i Hercegovine izuzev slučajeva koja se odnose na ratne zločine nema slučajeva koji su vođeni samo po osnovu rasne diskriminacije, odnosno slučajevi pozivanja isključivo na rasnu diskriminaciju.

ČLAN 7

Obrazovanje

112. Reforma u oblasti obrazovanja je započeta izradom, usvajanjem i provedbom novih zakona o obrazovanju, koji se zasnivaju na evropskim standardima i normama i koji se temelje na međunarodnim konvencijama koje je potpisala i ratifikovala Bosna i Hercegovina. Zakonska regulativa u obrazovanju postavila je novi okvir obrazovnom sistemu, kojim se sprečava diskriminacija po bilo kojem osnovu i koji svakome daje priliku na pristup obrazovanju. Način na koji se vodi finansiranje obrazovnog sistema u BiH se mijenja, kako bi se osigurala da sredstva koja se sada troše na obrazovanje, korise na efikasniji način u pogledu postizanja efikasnijeg sistema obrazovanja i organizacije kvalitetnog obrazovanja, koje će biti finansijski održivo.

113. Kvalitet i modernizacija su ključne riječi u ovoj oblasti reforme. Ideja vodilja je da se krene sa osnovama obrazovanja boljeg kvaliteta koje će biti dostupno svima, sa modernim nastavnim planom i programom i modernim, standardiziranim sistemom ocjenjivanja i potvrde kako učeničkih, tako i nastavničkih, dostignuća.

Plan reforme je sada konačno razvijen i počinje njegova primijena, pri čemu Ministarstva obrazovanja imaju glavnu funkciju koja on će omogućiti da građani BiH dobiju obrazovanje kakvo zaslužuju - obrazovanje koje će ne samo pružiti mogućnost za veći ekonomski prosperitet u budućnosti, nego i promovirati razumijevanje, toleranciju.

114. Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini su regulirani opći ciljevi obrazovanja koji prozilaze iz općeprihvaćenih, univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, te vlastitih vrijednosti sistema utemeljenih na specifičnostima nacionalne, povijesne, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koje žive u Bosni i Hercegovini. Tako član 3. e) Zakona kaže da su opći ciljevi obrazovanja " osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, obiteljski status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge fizičke osobine.

115. Okvirni Zakon o osnovnom i općem srednjem obrazovanju je 18.6.2003.godine usvojen od strane Doma naroda Parlamenta BiH nakon što je prethodno usvojen od strane Zastupničkog doma Parlamenta BiH Već je započeto sa njegovom implementacijom. Proces implementacije obzirom na ranije stanje je pridonio kvalitetnijem sistemu obrazovanja, mada idalje postoje problemi vezani za obrazovanje I podučavanje iz tzv. grupe nacionalnih predmeta(npr. istorija, maternji jezik i književnost , itd.)

116. Ovaj okvirni zakon uspostavlja obrazovne principe i principe zaštite ljudskih prava koji se odnose na sve učenike na cijeloj teritoriji BiH. Ovaj zakon je od esencijalne važnosti za postavljanje temelja koji će podržavati dalju reformu i modernizaciju obrazovanja.

Okvirni državni zakon o osnovnom i općem srednjem obrazovanju obezbijuje veću pokretljivost svim učenicima u BiH kroz sve obrazovne institucije, i omogućava priznavanje školskih diploma bilo gdje u BiH. Zakon osigurava i veću školsku autonomiju i veće učešće i partnerstvo roditelja i nastavnika u radu škola. Zakon također definiira i zajedničku nastavnu jezgru, koja je jasno označena kao jedan od prioriteta u Strategiji obrazovne reforme u BiH, a koju je Vijeće za implementaciju mira usvojilo u novembru 2002. Implementiranje ovog dijela Startegije osigurava potpun i slobodan pristup školama u cijeloj BiH.

Opšte informacije vezane za sistem obrazovanja

117. Trenutačno stanje u obrazovanju u Bosni i Hercegovini predstavlja ozbiljnu prijetnju stabilnosti, sigurnosnoj situaciji, pomirenju, izgradnji institucija, održivom povratku i ekonomskom oporavku. Umjesto da predstavlja pokretačku silu za zajednički rast i razvoj, obrazovanje se često koristi kao ideološko sredstvo za porast etničke podijeljenosti, netolerancije, segregacije i diskriminacije. Na mnogim područjima, djeca iz različitih konstitutivnih naroda, pohađaju istu školu, ali imaju odvojenu nastavu. Manjine, osobito djeca Roma, kao i oni sa posebnim potrebama, suočavaju se sa diskriminacijom, i često nemaju nikakvu mogućnost za obrazovanje.

118. Dosadašnji system obrazovanja bio je zasnovan na sistemu uspostavljenom u vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. To znači da su današnji nastavni planovi i programi zastarjeli, kao i nastavne metode - obrazovanje se više bazira na prenošenju ogromne količine činjenica, a ne na poticanju istraživačkog, analitičkog načina razmišljanja i pripremanja mladih ljudi na zahtjeve svijeta koji se neprestano mijenja.

119. U zadnjih nekoliko godina veliki broj međunarodnih i domaćih organizacija, zajedno s tijelima vlasti BiH, bavio se pitanjem obrazovanja sa raznih aspekata. Realizirali su niz programa u suradnji s ministarstvima. Pokrenute su razne inicijative glede poboljšanja efikasnosti rada škola, i već su postignuti neki rezultati.

Mnoge škole već rade na postizanju ovih ciljeva na temelju vlastite inicijative, ili uz pomoć domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija i odgovarajućih domaćih institucija za obrazovanje. Postalo je jasno da jednu dobru školu i dobar obrazovni sistem moraju graditi svi zajedno. Reforma nije proces u kojem se odlučuje samo na vrhu. Ono što je očigledno iz uspjeha uvođenja inovacija u obrazovni sistem, ostvarenih zadnjih nekoliko godina, a što ne vide baš svi ljudi, jeste da je uspjeh zasnovan na sudjelovanju i saradnji na svim nivoima. Takvi uspjesi ilustracija su onoga što se može postići kada zajedno rade: nastavnici, roditelji, učenici, zajednica, čak i tvorci politike u obrazovanju.

120. Za ilustraciju naprijed navedene tvrdnje poslužit ćemo se slijedećim primjerom "partnerskog odnosa":

Aktivno i participacijsko okruženje pogodno za učenje koje je usredotočeno na učenike: Škole uvode nove metode podučavanja, koje su usredotočene na potrebe i sposobnosti učenika i koje

potiču interaktivnije odnose između nastavnika i učenika, kao i na međusobne odnose učenika u razredu. To znači da nastavnici i učenici rade zajedno, s ciljem da učenje bude efektivnije, kao i da učenici rade zajedno (u malim skupinama, po dvoje ili troje) na specifičnoj lekciji ili zadaci, kako bi jedni drugima pomogli u učenju, a u koje bi po potrebi bili uključeni i roditelji. [UNICEF](#), [UNESCO](#) i nevladina organizacija "[Korak po korak](#)" bili su od ključne važnosti u formuliranju metodologija podučavanja koje su usredsrijeđene na učenike, kao i "aktivnih" i "interaktivnih" metodologija podučavanja, kao i u obuci nastavnika u mnogim školama u BiH. Također, u šest škola u RS provodi se pilot-projekt pod pokroviteljstvom Ministarstva obrazovanja RS.

Rukovođenje školama: direktori škola, pedagozi, nastavnici, učenici i roditelji rade zajedno na tome da promoviraju učenje, mobiliziraju ograničene resurse, razviju strateške planove i pomognu stvaranje pozitivnog i aktivnog okruženja u školama.

Partnerski odnos između roditelja, nastavnika i škola: Mnoge škole pronalaze način da efikasnije uključe roditelje u dešavanja u školi, primjerice, putem školskih vijeća, ili tako što roditelji postaju aktivnije uključeni, zajedno sa nastavnicima i učenicima, u pružanju potpore učenju svoje dece, možda pružanjem pomoći u razredu.

121. Partnerstvo između škole i lokalne zajednice: Mnoge škole, naročito one sa malim resursima, rade u bliskoj suradnji sa lokalnim zajednicama, sa ciljem da osiguraju mogućnost učenja i mobiliziraju resurse za razvoj škole.

122. Škole i pedagoške institucije: Školski inspektori, savjetnici nastavnika i dužnosnici Ministarstva rade zajedno sa školama na promoviranju efektivnosti rada škola i na uključivanju školskih iskustava u proces definiranja obrazovne politike i reforme.

Na kraju, iskustvo i ideje nastale kao rezultat školskih inicijativa, mogu i moraju biti iskorištene s ciljem da informiraju i potaknu širi proces reforme. Ovo je krajnji oblik partnerstva obrazovnih stručnjaka i tvoraca obrazovne politike.

123. Skupina za koordinaciju pitanja u oblasti obrazovanja (EISSG) uspostavljena je na početku 2002. godine, da bi se došlo do napretka u procesu reforme. Koordinacijska skupina sastoji se od šefova međunarodnih organizacija uključenih u pitanja obrazovanja; kao što su [UNICEF](#), [UNESCO](#), [UNHCR](#), [Vijeće Europe](#), [Europska komisija](#), [Svjetska banka](#), OSCE i [OHR](#). u saradnji sa ministarstvima obrazovanja.

U BiH se ne vrši reorganizacija obrazovanja, već njegova reforma. Struktura tijela vlasti nadležnih za obrazovanje (ministarstva na entitetskoj razini i ministarstva deset kantona Federacije BiH) ostaje ista. Reforma se vrši u sljedećim oblastima:

Zakonodavstvo

Financiranje i rukovođenje obrazovnim ustanovama

Nastavni plan i program i nastavne metode

Ova će se reforma primijeniti na sve razine obrazovanja, od predškolskog preko osnovnog, do općeg srednjeg obrazovanja, kao i na stručno i visoko obrazovanje.

Kultura

124. Prema Dajtonskom mirovnom sporazumu kultura u Bosni i Hercegovini je u nadležnosti entiteta. Do donošenja novih zakonskih propisa u primjeni su bili , a neki su zadržani i do danas ranije doneseni zakoni SFRJ i SRBiH. Prema Ustavu Federacije BiH nadležnost iz oblasti kulture sa kantona se može prenijeti na općine u njihovom sastavu..Kanton može neke

od svojih nadležnosti prenijeti na Federaciju ukoliko na taj način obezbijeduje efikasnost i racionalnost u vršenju pomenutih prava.

U Republici Srpskoj je za posljednjih deset godina doneseno nekoliko zakonskih propisa vezanih za oblast kulturnog djelovanja koji su u više primijera (bibliotečka i izdavačka djelatnost) doživjeli izmjene i dopune donošenjem novih propisa i podzakonskih akata.

125. Za posljedicu navedenog stanja Bosna i Hercegovina ima nejednako regulisanu oblast kulture što se odražava na nejednako ostvarivanje prava kulturnih djelatnika.

Za ilustraciju najbolje može poslužiti primijer samostalnih umjetnika koji su se opredijelili da žive od svog umjetničkog stvaralaštva, odnosno nemaju zasnovan radni odnos kojim bi imali prava i obaveze iz Zakona o radnim odnosima . U pojedinim kantonima samostalni umjetnici nemaju socijalnu i zdravstvenu zaštitu , dok je Kanton Sarajevo donio Zakon o samostalnim umjetnicima i od januara 2001.god. je u potpunosti riješio njihov status.

126. U svrhu ostvarivanja prava svakog pojedinca u Bosni i Hercegovini da učestvuje u kulturnom životu i da iskaže vlastitu kulturu ,Bosna i Hercegovina je postala članica Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo. Za finansiranje kulture i kulturnih djelatnosti u budžetima entitetskih vlada planiraju se svake godine budžetska sredstva za oblast kulture koja se prema utvrđenim kriterijima dodjeljuju kulturnim institucijama i projektima u ovoj oblasti.

VIDOVI ORGANIZOVANJA KULTURNIH DJELATNOSTI

127. Vlada Brčko Distrikta je na očuvanju , širenju i razvoju kulture preduzela slijedeće konkretne korake : Skupština je usvojila Zakon o udruženjima i fondacijama (2002.) koji uključuje i udruženja iz oblasti kulture, finansirala je obnovu devastiranih seoskih domova kulture i izgradnju novih (npr. za Rome), učestvuje organizaciono i finansijski . u realizaciji velikih kulturnih projekata : Međunarodna likovna kolonija Sava, Susreti pozorišta Bosne i Hercegovine, Dani duhovne muzike, Smotra gradskog i seoskog amaterskog stvaralaštva, itd.

128. Kulturne djelatnosti u Bosni i Hercegovini usmjerene su na jačanje doprinosa razvoju vrijednosti demokratskog društva , kroz uspostavljanje saradnje različitih vrijednosti civilnog društva i njegovih institucija, profiliraju javno, odnosno kulturno mnjenje, u odnosu na afirmaciju isdtinskih vrijednosti kulture i umjetnosti i njihovih stvaralaca. Kroz povezanost različitih kulturnih , obrazovnih i medijskih institucija , stvaraju se uslovi za jačanje otvorenog demokratskog društva , prepoznatljivog po interkulturalnom dijalogu u kojem se respektuju različitosti, novi vrijednosni kriteriji i pristup obrazovnim manifestacijama koje imaju internacionalni karakter.

129. U Bosni i Hercegovini dominira nekoliko festivala, manifestacija internacionalnog značaja, koje su prihvaćeni od učesnika, umjetnika, publike i javnosti.

Internationalni teatarski festival MESS je festival sa tradicijom od 43 godine. Programski koncept festivala obuhvata raznovrstan program najnovijih tokova i razvija teatarske umjetnosti u svijetu i domaćoj produkciji. Pored teatarskih izvođenja organizuju se i prateći programi poput izložbi, koncerata, okruglih stolova i sl. Sa ciljem afirmacije festivala. U 2004. godini na festivalu je učestvovalo 14 predstava iz 12 zemalja, a isti je pratilo 200 domaćih i stranih novinara.

130. Internacionalni festival Sarajevo "Sarajevska zima" je tradicionalni susret umjetnika zemlje i svijeta. Kroz 20 godina postojanja ovaj festival spaja umjetnike i posjetioce iz svih dijelova svijeta. Programi se realizuju u svim većim gradovima Bosne i Hercegovine. U 45 festivalskih dana festival predstavlja preko 90 programa, sa preko 1.400 učesnika iz 30 zemalja svijeta. Programme svake godine prati oko 35.400 posjetilaca i gostiju i preko 120 akreditovanih novinara iz 60-ak redakcija. Programi obuhvataju vizuelnu i scensku vrijednost, muziku, literaturu, film, video i TV programme i konferencije na različite teme, kao što su: "MIT O EVROPI"; "PROSTOR KAO INFRASTRUKTURA NAŠE BUDUĆNOSTI" i sl. Pojedini programi posvećeni su mladima u vidu konkursa za stvaralaštvo učenika i studenata i druge aktivnosti. Programi za mlade ovog festivala uvršteni su u asocijaciju BIJENALE MLADIH EVROPE.

131. Sarajevo Film Festival je najprestižniji festival u Bosni i Hercegovini koji obuhvata komercijalna filmska ostvarenja, najbolje igrane i dokumentarne filmove sa međunarodnih filmskih festivala, regionalne programme sa produkcijom iz regije, programme video projekata i dječije programme sa najnovijim filmskim hitovima. U okviru festivala održavaju se popratni programi kao što su radionice, seminari za filmske kritičare kao što su digitalna tehnologija, dokumentarni film i sl.

Svake godine u devet godina postojanja Festival posjeti preko 7.500 posjetilaca prikaže se oko 130 filmova i video ostvarenja iz Bosne i Hercegovine i iz oko 36 zemalja svijeta. Festival prati cca 230 gostiju i 200 predstavnika medija.

132. Projekat "ARS AEFI" je najrelevantniji međunarodni projekat u oblasti savremene umjetnosti u Evropi i svijetu. U deset godina postojanja projekat u Sarajevu je izrastao u jedinstvenu internacionalnu kooperaciju umjetničkih i kulturnih institucija, administracija gradova i regiona, umjetnika i intelektualaca iz Evrope i cijelog svijeta. Projekat ima za cilj stvoriti u Sarajevu kompleks arhitektonske urbane atrakcije koji će projektovati najpoznatije arhitekta našeg vremena, gdje će najprestižniji živi umjetnici sačiniti kolekciju za muzej savremene umjetnosti ARS AEFI u Sarajevu.

Zbirka za sada broji preko 100 umjetničkih djela i izrasta u jedinstven poduhvat koji udružuje entuzijazam umjetnika, direktora uglednih evropskih muzeja, gradonačelnika gradova i široki krug intelektualaca koji doprinose afirmaciji ideje i njene realizacije. Dio aktivnosti u okviru projekta su multikulturni seminari, muzeološki kursevi, izložbe i prezentacije arhitektonskih projekata, edukacioni programi, radionice i dr.

Informiranje

133. U okviru redovnog projekta praćenja, registrovanja i analiziranja svih važnih događanja i činjenica koje ilustruju stanje medija Bosni i Hercegovini, u kontekstu ljudskih prava, posebna pažnja je usmjerena na proces uspostavljanje legislative u ovoj oblasti.

Ovo područje je regulirano zakonima i drugim pravnim aktima kao što su:

-**Ustav BiH** u koji je direktno aplicirana Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i fundamentalnih sloboda kroz koju je zaštićeno pravo na slobodu izražavanja, kao jedno od

fundamentalnih ljudskih prava u demokratskom društvu, koje omogućava razvoj istog i njegovo funkcionisanje na principu poštivanja ljudskih prava i vladavine prava.

-Članom 25. **Ustava Rs-a** propisana je sloboda misli, opredijeljenja kao i javnog izražavanja mišljenja ,a članom 26. zajamčena je sloboda štampe i drugih sredstava javnog obavještanja , sloboda osnivanja novinskih i izdavačkih preduzeća izdavanje novina i javno obavještanje drugim sredstvima u skladu sa zakonom, zabranjena je cenzura i zajamčeno pravo na ispravku neistinitog obavještanja , kojim se povrijeđuje nečije pravo ili na zakonu zasnovan interes ,kao i pravo na naknadu štete nastale po tom osnovu.

Odredbe sličnog sadržaja nalaze se i u **Ustavu F/BiH** . Važno je napomenuti da se sloboda izražavanja može ograničiti sankcijama koje su predviđene zakonima i koje su neophodne u demokratskim društvima radi zaštite ugleda drugih ljudi , a u skladu sa članom 19.stav 3. Međunarodnog pakta i član 10 stav 2 Evropske konvencije) ili radi spriječavanja nereda ili zločina , zaštite zdravlja , morala ,ugleda (član 10 stav 2. Evropske konvencije).

-Zakon o slobodi pristupa informacijama (BiH i oba entiteta)

Zahvaljujuci prvenstveno međunarodnim institucijama, nakon usvajanja Zakona o slobodnom pristupu informacijama na drzavnom nivou (juni 2000.), u 2001. godini usvojeni su isti zakoni u oba entiteta (Republika Srpska i Federacija BiH) s tim sto je, zbog neophodnih priprema, njegova primjena u Federaciji odložena za februar 2002. godine.

Ovi dokumenti se svrstavaju u kategoriju onih neophodnih za demokratizaciju BiH, a posebno u borbi za unapredjivanje slobode javne riječi.

Donosenjem ovih zakonskih akata rad organa vlasti i svih javnih ustanova na svim nivoima postaje transparentniji, a njihova odgovornost prema biracima i svim gradjanima se pojacava, i omogućuje ostvarenje jednog od osnovnih ljudskih prava-**prava na informaciju**.

-**Zakon o kleveti** koji i na nivou BiH i na entitetskom nivou dekriminalizira klevetu za novinare i urednike i funkcionise kao **lex specialis** u oblasti gradanskog prava što znači da isključivo reguliše pravnu oblast klevete, a sve sve ostalo što nije uređeno ovim zakonom (ostupci, pravni lijekovi i sl.) uređeno je postojećim zakonioma u oblasti gradanskog prava.

Zakon o osnovama radio-televizijskog sistema i o Javnom radio-televizijskom servisu Bosne i Hercegovine;

Zakon o radio-televiziji Federacije Bosne i Hercegovine;

Zakon o radio-televiziji Republike Srpske

Druga odluka Visokog predstavnika o restruktuiranju javnog radio-televizijskog sistema u BiH;

Odluka o likvidaciji JP RTVBiH i podjeli imovine. U skladu sa odlukom visokog predstavnika iz maja 2002.godine, agent za RTV sistem Džon Širer donio je 10.6.2003.godine Odluku o likvidaciji RTV BiH. Kako bi omogućio stvaranje ekonomski i tehnički održivih radio i televizijskih poduzeća, agent je sva sredstva, obveze i veliki dio tehničkih resursa RTV BiH dodijelio Javnom radio-televizijskom sistemu BiH (JS BiH). Od ukupne likvidacijske mase utvrđene 31.decembra 2001.godine, koja iznosi 44.901.971 KM, Javnom radio-televizijskom sistemu BiH (PBS) pripalo je 43.970.676 KM, a Fedralnoj radio-televiziji 911.295 KM. U skladu sa Drugom odlukom, treći emiter u okviru Javnog radio-televizijskog sistema, Radio-televizija Republike Srpske (RTRS) nije bila uključena u ovaj proces.

Svi pomenuti zakoni, dakle, predstavljaju potencijalno mocnu alatku u onome sto zovemo slobodno novinarstvo, stvaraju se pretpostavke neophodne za slobodan rad medija u skladu sa zakonskim propisima, osigurava se veci stepen javnosti i odgovornosti organa vlasti, ali istovremeno i odgovornost novinara za postovanje najvisih standarda novinarske profesije.

Donošenju seta zakona o javnim emiterima prethodila je Druga odluka Visokog predstavnika o restrukturiranju javnog RTV sistema u BiH (iz 2000.godine) na temelju koje je projektiran novi sistem javnog emitiranja, sa tri javna emitera i jedinstvenom korporacijom za prijenos programa na razini države. Implementacija novog zakonskog okvira je u tijeku. Agent Visokog predstavnika donio je Odluku o likvidaciji bivše Radio-televizije Bosne i Hercegovine i podjeli njezine imovine. Intencija je da najveći dio imovine bivše državne RTVBiH pripadne Javnom servisu BiH.

134. Izgradnja novog sistema javnog emitiranja u BiH ušla je u finalnu fazu. Sukladno zakonskim propisima, tri javna emitera djelovat će u jedinstvenom strateškom okviru. Formiranje entitetskih RTV stanica prethodilo je uspostavi Javnog RTV servisa na razini države. Radio-televizija Federacije BiH i radio-televizija Republike Srpske emitiraju cjelodnevne programe na vlastitim radio i TV kanalima za područje entiteta.

Javni radio-televizijski servis BiH ustanovljen je kao zaseban pravni i medijski subjekt na temelju druge Odluke i Zakona. Iako još uvijek ne djeluje u punom programskom kapacitetu, **Javni servis je primljen u punopravno članstvo Europske unije za radio-difuziju (EBU).** Sedmog maja 2002.godine konstituiran je i BH Radio 1 koji emitira cjelodnevni program na FM i ST frekvencijama za područje cijele države. BH Radio 1 ustrojen je po modelu javnih servisa i za veoma kratko vrijeme je postao najrespektabilnija radio stanica u zemlji. S druge strane, formiranje televizijskog sistema usporeno je određenim tehničkim i financijskim ograničenjima. Javni televizijski servis BiH u početku je emitirao program ograničenog obima i strukture (vijesti i međunarodni sport) posredstvom kanala entitetskih TV stanica. Sprovedene su aktivnosti na uspostavi javnog servisa kao televizijske stanice punog programskog formata. Pitanje pokrivanja TV signalom čitave Bosne i Hercegovine razrješeno je tako što se preuzeo jedan od dva televizijska kanala, koje koristi Federalna televizija. Zona pokrivanja TV kanala proširena je na područje čitave države nabavkom zemaljske emisione opreme (uključujući i satelitski up-link) iz sredstava Evropske komisije. Uporedo s pripremanjima za nabavku i instaliranje potrebne emisione opreme odvijale su se aktivnosti na projektiranju budućeg javnog TV servisa i definiranju njegovog programskog profila sukladno međunarodnim standardima. U taj posao bili su uključeni medijski stručnjaci iz sva tri emitera, a konzultantske snage pružao je BBC Consultancy iz Londona. Planirano je da Javni TV servis BiH u tijeku septembra 2003.godine započne emitiranje cjelodnevnog programa na vlastitom kanalu za područje čitave države što je i ispunjeno.

2.Regulatorna agencija za komunikacije (RAK)

135.Regulatorna agencija za komunikacije je nezavisna državna institucija koja je nadležna za regulisanje polja telekomunikacija i elektronskih medija na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.

Uspostavljena je **Odlukom Visokog predstavnika za BiH od 2. marta 2001.god.** kojom su se spojile nadležnosti Nezavisne komisije za medije (IMC) i Regulatorne agencije za telekomunikacije (TRA), koje su do tada odvojeno regulisale dodijeljene sektore. Obaveze i odgovornosti RAK-a su jasno određene Zakonom o komunikacijama BiH.

Agencija je odgovorna za tri glavna sektora vezanih komunikacija: telekomunikacija, emitovanja i uređivanja frekventijskog spektra.

24. oktobra 2003.god. Vijeće Agencije je izabralo prvog domaćeg rukovodioca na mjesto generalnog direktora Agencije, što je naknadno potvrđeno i od strane Vijeća ministara BiH, čime je postignut značajan progres u tranziciji navedene agencije u domaću instituciju.

RAK je pružila jedinstven primjer usvajanja pravila izdavanja dugoročnih dozvola za emitovanje zasnovanih na procesu natjecanja. Od ukupno 298 stanica koje su imale privremenu dozvolu za emitovanje, 75 stanica (29%) se nije kvalifikovalo za dugoročnu dozvolu za emitovanje. Prema raspoloživim podacima u BiH postoje 183 kvalifikovane stanice, sa izuzećem tri stanice: **Javni sistem emitovanja u BiH tj. PBS, RTV F/BiH i RTRS.**

U BiH prema raspoloživim podacima funkcionišu:

1. TV 42 a) JAVNE 16 b) PRIVATNE 26

RADIO 141 JAVNE 62 PRIVATNE 79

Takođe je potrebno naglasiti da je postignut ogroman progres u segmentu profesionilizacije programa koji se emituju na radio i TV stanicama u BiH. Prije uspostave IMC –a, te u prvim godinama njenog rada, praksa korištenja jezika mržnje, poziva na nered i etničku netrpeljivost je bila široko rasprostranjena. Međutim, prema statistici slučajeva iz predhodnih godina rada primijećuje se da je došlo do osjetnog smanjenja u slučajevima kršenja predmetnih pravila. Postoje još uvijek slučajevi gdje se novinari drže jednostavnih predstavljanja određenih činjenica, prateći na taj način određene političke snage, no, ipak kod većine stanica uredničko rukovodstvo i novinari ulažu velike napore u informisanju javnosti na profesionalan, objektivan i pluralistički način.

3. Savez novinara, Kodeks novinara, Vijeće za štampu

136. Dakle, u Bosni i Hercegovini je djelovalo šest novinarskih udruženja čija aktivnost nije bila u skladu sa opštim medijskim stanjem. Najbolja ilustracija nedopustivog odnosa prema članstvu, ali i članstva prema vlastitim problemima je bio decembarски pokušaj Udruženja novinara Bosne i Hercegovine da u Sarajevu održi redovnu godišnju skupštinu Udruženja. Zbog nedostatka kvoruma skup je otkazan za mjesec dana.

U Mostaru je osnovano Udruženje novinara APEL koje je okupilo četrdesetak novinara iz Federacije BiH.

Dakle, u Bosni i Hercegovini je djelovalo šest novinarskih udruženja čija aktivnost nije bila u skladu sa opštim medijskim stanjem. Najbolja ilustracija nedopustivog odnosa prema članstvu, ali i članstva prema vlastitim problemima je bio decembarски pokušaj Udruženja novinara Bosne i Hercegovine da u Sarajevu održi redovnu godišnju skupštinu Udruženja. Zbog nedostatka kvoruma skup je otkazan za mjesec dana.

Uspostava i početak rada Vijeća za štampu Bosne i Hercegovine predstavljao je veliki iskorak u samoregulaciji medija. Njegovo formiranje je došlo kao posljedica potrebe provjere postivanja Kodeksa za štampu koji su nakon dvije godine dogovora još 1999. godine potpisali Nezavisna unija profesionalnih novinara BiH, Udruženje novinara Republike Srpske, Savez novinara Bosne i Hercegovine, Sindikat profesionalnih novinara Federacije BiH, Nezavisno udruženje novinara RS, Udruga hrvatskih novinara u BiH.

Vijeće ima trinaest članova, sjediste mu je u Sarajevu, a na celu Vijeća je u dvogodišnjem mandatu bio lord Dzon Vejkam. Uloga Vijeća je bavljenje pismenim predstavama u slučaju da je prethodno upućen demanti ili druga vrsta reakcije mediju na koji se predstava odnosi.

4. Civilno društvo

međunarodne organizacije

NVO sektor

137. U 2001. godini je nastavljen je i proces izdavanja dugoročnih dozvola za rad elektronskim medijima u BiH. Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) dijelila je do kraja godine više

od 150 dozvola radio stanicama i oko 50 televizijskim stanicama. Na početku te akcije zbog birokratskog ponasanja i nedosljedne primjene usvojenih kriterija bilo je opravdanih negodovanja. Odluke Regulatorne agencije za komunikacije, kojima je dugoročna dozvola uskracena velikom broju radio i televizijskih stanica, izazvale su burna reagovanja medija i novinara, ali i otvorile pitanja postovanja slobode izražavanja i prava na rad kao osnovnih ljudskih prava.

Zbog neslaganja sa načinom na koji je provedeno prvo dodjeljivanje trajnih dozvola za emitovanje elektronskim medijima, onim u Tuzli, ocijenjeno je da je ovaj proces startao netransparentno, nekonzistentno te da je njime dominirala kruta i birokratska pravna logika, čemu se nije odupro ni Savjet RAK prilikom razmatranja žalbi medija kojima je odbijena trajna dozvola.

Prvi koraci medijske reforme u Bosni i Hercegovini nisu bili zadovoljavajući, posebno kada je riječ o transformaciji radio-televizijskog sistema. Komplikirana priroda ovog problema zahtijevala je, do u detalje, isplaniran i profesionalan pristup.

138.OHR je također imao i ima aktivnu ulogu u ovom poslu.

Proces rekonstrukcije, isticali su u OHR-u, je vjerovanje pojedinaca da elektronski mediji trebaju služiti propagiranju pojedinačnih interesa nego građanima Bosne i Hercegovine.

Ipak, pokrenut je sa ogromnim zakasnjem najprije Radio BiH koji je nastao kao javni servis za cijelu državu udruživanjem tehničkih i kadrovskih potencijala dotadašnjih Radija BiH i Radija FERN. Konstituiran je i jedan program radija Federacije BiH.

U trećem kvartalu 2001. godine na tehničkim, pa i kadrovskim temeljima TV BiH startovala je i Federalna televizija na dva kanala.

Uredjivanje koncepta Javnog RTV servisa (PBS) je išlo takvim tempom tako da je se moglo u proljeće iste godine mogla očekivati jednosatna informativna emisija koja bi putem PBS išla na teritoriji cijele BiH. PBS je trebao početi sa radom u martu 2002. godine.

Kada je u pitanju upotreba jezika mržnje koji je mogao izazvati neželjene konotacije i staviti određenu grupu (različitog etničkog porijekla) u superioran odnosno inferioran položaj, u protekloj periodu, posebno kada su u pitanju elektronski mediji, on je više bio stvar incidenta. Moguće da su tome doprinijeli i propisi RAK koja je kaznjavala njegovu upotrebu i "prijetila" neizdavanjem stalnih dozvola za rad. Printani mediji, odnosno dio njih, nisu se odrekli njegove upotrebe.

Bilo je pojedinačnih slučajeva da su se pojedine grupe u printanim medijima nazivale pogrđnim imenima, a da su kao autori tih tekstova, neovlašteno i zlonamjerno, potpisani ugledni novinari iz drugih medija.

Također primjer neprofesionalnosti izvještavanja predstavljaju slučajevi kada se temeljem neprovjerenih informacija javnosti plasiraju informacije u vezi npr. nekog ubojstva i prejudicira ishod sudskog postupka prije nego što je i policijska istraga završena, pokazujući na osobu koja je počinila to djelo najčešće pripadnika naroda kojemu žrtva ne pripada, i time koristi spomenuti jezik mržnje kojim stvara tenzije i osjećaj nesigurnosti među građanima Bosne i Hercegovine.

Novinare i medije u cijeloj Bosni i Hercegovini, posebno one koji njeguju slobodno - kriticko, analiticko i istrazivacko novinarstvo i tokom 2001. godine vlasti i politicke stranke su nastojale drzati pod kontrolom i uskratiti im pravovremenu i tacnu informaciju. Na razlicite nacine.

U 2001. godini iz Regionalnog centra Organizacije za bezbjednost i saradnju u Evropi (OSCE) stigle su procjene da je procenat uplitanja u rad medija vladinih ili politickih funkcionera u BiH opao, ali jos uvijek je neprihvatljivo visok stepen politickog pritiska na rad medija.

Portparol Ureda visokog predstavnika (OHR) medjunarodne zajednice u BiH Aleksandra Stiglmajer izjavila je da su nezavisnost i kvalitet medija u BiH povecani posljednjih nekoliko godina. Stiglmajer je istovremeno osudila nastavak pritiska na medije i novinare koji idu sve do fizickih napada.

Stranacko konstituisanje upravnih odbora i jeste oblik kontrolisanog pritiska na medije.

Da je u ovoj godini bilo slucajeva da su redakcije i novinari i dalje izlozeni pritiscima, prijetnjama i fizickim nasrtajima svjedoci i Linija za pomoc novinarima (FREE MEDIA).

U OSCE-u kazu da su stanice Liniji za pomoc novinarima prijavile kako im je prijeceno da ce biti otpusteni ili smijenjeni u slucaju da ne ispune ove zahtjeve. Zbog toga je svaka stanica zahtijevala da pritužba ostane povjerljiva kako ne bi bila izložena otvorenim prijetnjama i povredama osoblja.

Odjel za odbranu u Travniku je Radiju TNT poslao dopis u kojem je navedeno da ce 21. marta 2001. "izvršiti obilazak i sagledati stanje u oblasti odbrambenih priprema (azurnost plana organizovanja i djelovanja u ratu)". Premda Zakon o odbrani sadrzi nacelne odredbe, koje omogucavaju takvu praksu, Ombudsmeni, ciju je intervenciju zatražio pomenuti radio, su smatrali da nema nikakvog opravdanja da se obaveze "organizovanja i priprema za odbranu" primjenjuju na medije jer je to u direktnoj suprotnosti sa garantovanim ustavnim slobodama stampe i sa pravom na slobodu izrazavanja u clanu 10. Evropske konvencije o zastiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Oni su utvrdili da su identicne obaveze nametnute i drugim medijima u skoro svim kantonima FBiH, pa su preporucili Parlamentu i vladi Federacije, kao i parlamentima i vladama kantona, da analiziraju primjenu Zakona o odbrani i da povuku eventualno donesena rjesenja o utvrdjivanju novina i komercijalnih radija i televizija "od posebnog znacaja za odbranu". Vlada Srednjobosanskog kantona prihvatila je preporuku federalnih ombudsmena i ukinula ratne obaveze Nezavisnom radiju TNT iz Travnika.

Registrirana je i reakcija Ureda visokog predstavnika (OHR) medjunarodne zajednice u BiH i misije Organizacije za bezbjednost i saradnju u Evropi (OSCE) u BiH kada su izrazili zabrinutost zbog sve ucestalijih zalbi novinara u BiH zbog pritiska na njihov rad.

Po stanju medija u Bosni i Hercegovini, 2002.godina bila je karakteristicna kao prva godina primjene Zakona Federacije o slobodi pristupa informacijama, kao godina kad je Visoki predstavnik nametnuo Zakon o zaštiti od klevete i kao godina znatno povećanih političkih tenzija - u vezi sa izborima održanim u oktobru - koje su, po prirodi stvari, imale određene i političke i medijske refleksije. Parlament Federacije BiH ni u dva pokušaja tokom 2002. nije uspio usvojiti predloženi tekst Zakona o zaštiti od klevete.

Ipak, Visoki predstavnika za Bosnu i Hercegovinu je u novembru 2002. godine proglasi Zakon o zaštiti od klevete u FBiH da bi se, uz ostalo, izjednačio pravni položaj građana u oba entiteta, pošto je takav zakon u RS na snazi još od ljeta 2001. Ovu činjenicu o neuspjehu Parlamenta FBiH da usvoji Zakon o zaštiti od klevete ističe i Komitet Vijeća Evrope za kulturu, nauku i obrazovanje u svom izvještaju za 2002. godinu kao glavnu karakteristiku stanja medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini.

Zakon Federacije BiH o slobodi pristupa informacijama (Službene novine Federacije broj 32, 24. jula 2001, čija je primjena počela 1. februara 2002.) smatra se, s razlogom, temeljnim

osloncem izgradnje demokratskog društva u kojem je pravo javnosti na informacije definirano kao vrhunsko načelo djelovanja vlasti na svim njenim nivoima.

Utvrđujući da je objavljivanje informacija u posjedu javne vlasti pravilo - a neobjavljivanje izuzetak, propisan isključivo u ovom zakonu - on je (ovaj zakon) postavio visoke standarde za uspostavljanje odgovorne i transparentne vlasti i, po tome, Bosnu i Hercegovinu svrstao u sami vrh modernih evropskih država.

Ovaj zakon takođe pomaže otkrivanju i sprečavanju korupcije unutar javnih organa, doprinosi ekonomičnosti postupka i racionalnijem trošenju javnih prihoda i, konačno, kako to pokazuje iskustvo razvijenijih zemalja, promovira učešće javnosti u procesu donošenja odluka javnih organa.

Nakon jedanaestomjesečne primjene Zakona, prolazna ocjena može se, međutim, dati tek malom broju organa vlasti koji su na vrijeme obavili nužne pripreme i objavili po Zakonu obavezne akte (vodič za primjenu Zakona, index-registar informacija, ime službenika za informiranje).

Ako se zna da se ova zakonska obaveza odnosi na sve javne organe (sve organe zakonodavne, izvršne i sudske vlasti), na sve organe uprave, te na pravna lica sa javnim ovlaštenjima i na pravna lica u vlasništvu ili pod kontrolom Federacije, kantona, grada i općina - čiji je ukupni broj najmanje nekoliko stotina ako ne i nekoliko hiljada (sve škole, fakulteti, javne ustanove, javna preduzeća itd.) - onda broj od 126 javnih organa koji su to učinili i svoje akte, u skladu sa zakonskom obavezom, nije zadovoljavajući.

Većina javnih organa su, dakle, potpuno nespremni i, sudeći po našim saznanjima, ni ne znaju da i sami imaju obavezu prema ovom zakonu, čak ne znaju ni da postoji takav zakon!

Pošto su u ovom zakonu vrlo precizno određeni specifična uloga i ovlaštenja Ombudsmena za informiranje (članovi 20., 21. i 22. Zakona), Ombudsmeni FBiH su neposredno i posredno sudjelovali u organizaciji seminara i radionica za predstavnike javnih organa i predlagali uputstva o primjeni ovog zakona svim nadležnim organima u Federaciji, s jedne strane, te rješavali žalbe građana koji su nezadovoljni postupanjem vlasti, s druge strane.

Kako su javni organi dužni da Instituciji ombudsmena dostavljaju svoje tromjesečne izvještaje o broju pristiglih zahtjeva za pristup informacijama u sopstvenom posjedu, te o tome kako su oni riješeni, na osnovu tih podataka i relativno malog broja žalbi građana (tridesetak), podnesenih Instituciji ombudsmena, može se zaključiti da javni organi ipak postupaju po Zakonu i omogućavaju uvid u tražene informacije. Takav zaključak, međutim, uslovno vrijedi samo za one javne organe koji su izvršili adekvatne pripreme (već je istaknuto da je njihov broj mali!) i provode Zakon i samo za one građane koji su uporni i traže svoje pravo. Iskustva pokazuju da većina građana najčešće odustanu na prvoj prepriki i ne insistiraju na svome zahtjevu, odnosno ne ulažu žalbu drugostepenom organu vlasti onda kad su nezadovoljni postupcima vlasti, niti žalbu Ombudsmenu.

Iako su mnoge organizacije, naročito strane, ali dijelom i domaće, provodile kampanje upoznavanja predstavnika vlasti i cjelokupne javnosti o značaju ovog zakona, čini se da je to ipak nedovoljno, jer je očito da većina građana nije upoznata o mogućnostima koje im pruža Zakon, kao što je očigledno i da većina javnih organa nije ozbiljno shvatila i prihvatila sopstvene obaveze.

Pažnju javnosti naročito su izazvali posebni izvještaji o tajnim dosijeima, jer se tajnim dosijeima počelo uveliko manipulirati tokom predizborne kampanje, pa se čak postavio i javni

zahtjev da se "u novinama objave dosijei tajnih službi o svim kandidatima" kako bi javnost navodno "dobila sve potrebne informacije".

Kako takvi prijedlozi i zahtjevi nisu u skladu sa Zakonom o slobodi pristupa informacijama FBiH, niti u duhu sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda i stanovištima Evropskog suda o ljudskim pravima, objavljen je Posebni izvještaj u kojem je istaknuto da slobodan pristup tajnim dosijeima, kao specifičnim ličnim dosijeima, kako to nalaže Zakon, u osnovi znači da oni moraju biti dostupni samo osobama o kojima je riječ, naravno na način koji je ovaj zakon predvidio. Trećim licima ove informacije mogu biti dostupne samo izuzetno (kad je to opravdano javnim interesom), te eventualno u naučno-istraživačke svrhe, pod vrlo određenim uslovima.

Na osnovu iskustva uočeno je da je najviše žalbi građana motivirano slučajevima tzv. šutnje administracije - kad se vlasti ogлуše o zahtjev građana i organizacija da im se omogući pristup informacijama.

U tri slučaja su javni organi utvrdili da tražene informacije ne postoje (uništene u ratu i slično). Iako se može biti zadovoljno pozitivnim reagovanjem nakon intervencija, činjenica je ipak da su podnosioci zahtjeva neopravdano i nezakonito bili uskraćeni da na vrijeme, u okviru zakonskih rokova, dobiju tražene informacije. Šta su mogući razlozi "šutnje administracije" u primjeni Zakona o slobodi pristupa informacijama? Na osnovu nekoliko karakterističnih slučajeva može se zaključiti da su, na prvom mjestu, u pitanju nepoznavanje propisa (nepoznavanje ovog zakona!), zablude o drugim zakonima (svoje odbijanje nezakonito temelje na nekim drugim propisima), te klasičan nemar administracije.

Karakteristično je takođe da su se neki javni organi u svom opredjeljenju da ne omoguće pristup traženim informacijama nezakonito pozivali na neke druge propise.

U ovom izvještaju treba, međutim, navesti i neke pozitivne primjere koji pokazuju kako su se određeni organi vlasti dobro organizovali i zakonito ispunjavaju svoje dužnosti. To se najviše odnosi na sarajevske općine Centar i Stari Grad (većinu zahtjeva ispunjavaju u roku od 24 sata), na Ured za informacije Vlade Federacije, Federalno ministarstvo pravde, na Kantonalni sud u Tuzli i Općinski sud u Banovićima (koji je pripremio posebni elaborat o primjeni Zakona).

Što se tiče zakonskog reguliranja klevete u FBiH, postojao je problem da ni nakon tri godine u Federaciji BiH nije ispoštovana Odluka Visokog predstavnika i da ova oblast nije uređena u skladu sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i sa praksom demokratskih zemalja.

Zakonodavna neujednačenost na teritoriju Bosne i Hercegovine - kad Zakon o zaštiti od klevete postoji samo u jednom entitetu (RS), a ne i u drugom (u Federaciji BiH) - postavlja građane Bosne i Hercegovine u nejednak položaj.

Građani Federacije BiH nisu imali jednake zakonske mogućnosti na ostvarivanje zaštite svojih prava u slučajevima klevete kao što su imali građani u Republici Srpskoj. Ovo je predstavljalo značajan osnov pravne nesigurnosti u zemlji i dokaz nejednakosti građana pred zakonom. Istovremeno, ovakva pravno neodrživa situacija značajno je uticala i na medijske slobode u Federaciji.

Ovaj zakon (koji je konačno nametnuo Visoki predstavnik) od naročite je važnosti, jer stimulira pravo na slobodu izražavanja u skladu sa najvišim međunarodnim standardima, u potpunosti štiti pravo na mišljenje i uvodi - za demokratsko društvo - nužna i prihvatljiva

ograničenja. Zakon je značajan i po tome što ohrabruje nezavisne i odgovorne medije, od kojih se traži poštivanje profesionalnih standarda, ali i po tome što pruža zaštitu privatnosti ličnosti, pri čemu obični građani mogu računati na znatno veći stepen zaštite svoje privatnosti od državnih dužnosnika i javnih ličnosti.

Danom donošenja ovog Zakona ukinuti su svi krivični postupci, koji su dotad vođeni pred sudovima i bili brojni, te je, prema pisanju štampe, nakon donošenja Zakona pokrenuto na desetine parničnih postupaka protiv novinara i urednika zbog klevete.

Prema informacijama Odjela za pomoć medijima (Free Media Help Line), koji sada djeluje pri OHR-u, procenat uplitanja vladinih ili političkih funkcionera u rad medija u BiH je ipak opao u odnosu na ranije godine.

Ovoj službi prijavljeni su 28 slučajeva uznemiravanja novinara od početka godine do kraja juna, od toga čak 21 u Federaciji BiH (tokom 11 mjeseci 2001. u federalnom dijelu BiH prijavljeno je 56 slučajeva). Svi novinari koji su se javili ovoj službi, zatražili su punu anonimnost, što svjedoči o realnom strahu zbog kojeg su i zatražili pomoć.

Prema istraživanju organizacije Internews i Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, koji se odnose na pritiske na elektronske medije u BiH u prvih 30 dana predizborne kampanje (od 5. avgusta do 5. septembra 2002. godine), čak četiri TV stanice od sedam (koliko je uključeno u istraživanje) bilo je izloženo jednom ili više oblika pritisaka. Od 20 radio stanica, pet su prijavile da su bile izložene određenim oblicima pritisaka tokom tih 30 dana.

U više navrata su tokom godine Ured visokog predstavnika (OHR) i Misija Organizacije za bezbjednost i saradnju u Evropi (OSCE) izrazili zabrinutost zbog učestalih žalbi novinara zbog pritisaka na njihov rad. U slučajevima pritisaka najčešće su reagirale međunarodne organizacije i profesionalna udruženja novinara, jer je sasvim jasno da napad na novinare - verbalni ili fizički, posredni ili neposredni - slabi proces demokratije i ugrožava slobodu svakog građanina.

U odnosu na prethodnu godinu zabilježen je pad procenta slučajeva svojevrsnih uticaja na medije.

Sa stanovišta zaštite ljudskih prava, medijska praksa u Bosni i Hercegovini - uz brojne pozitivne tendencije - dijelom pokazuje i neke negativne karakteristike koje su rezultat neprofesionalnog postupanja samih novinara i medija. Neke od njih naročito su došle do izražavanja tokom izborne kampanje (od ljeta do jeseni 2002.).

U većem broju nezavisnih analiza nepodijeljeno je mišljenje da su se tokom prošlogodišnje izborne kampanje elektronski mediji uglavnom držali neutralno i poštovali "izborna pravila", nametnuta od Izborne komisije, dok su novine - više ili manje - aktivno vodile svoje kampanje, često suprotne etičkim i profesionalnim standardima.

Jezik huškanja, koji je nekad imao isključivo nacionalne boje i nije bio stran većini medija, ovog je puta bio djelimično prisutan samo u štampi i imao je uglavnom politički, nerijeKo i ideološki, predznak.

Stranačko i političko opredjeljivanje novina je u principu uobičajena stvar i u svijetu, pa i kod nas. Novine zato i njeguju vlastite komentare i analize i imaju ugled sve dok čitaoci u njima dobijaju nužne i neselektirane informacije.

Minula izborna kampanja je, međutim, pokazala da novine najčešće pokušavaju da prikriju svoja politička opredjeljenja, što dovodi u sumnju njihovu poziciju, ali neke da prikriju i same činjenice, što je znatno opasnije i devalvira njihovu uvjerljivost i ulogu. Takav pristup ne može se ocijeniti drukčije nego kao navijački i neprofesionalan.

Najčešće povrede ljudskih prava u medijima nastaju i onda kad novinari ne poštuju sopstveni Kodeks i ne drže "visoke etičke standarde u bilo kojem trenutku i pod bilo kakvim okolnostima" (Kodeks za štampu, član 1.). Takvi su primjeri, nažalost, česti u slučajevima kad novinari i mediji ne omogućavaju "svim stranama u sporu" da iznesu svoj stav u izvještajima i komentarima o kontroverznim temama, u slučajevima donošenja preuranjenih sudova (naročito u sudskim predmetima), kao i u slučajevima nepoštivanja zaštite identiteta maloljetnih osoba (kao žrtava ili svjedoka kriminalnih radnji), nepoštivanja autorskih prava itd.

Sve žalbe građana koje ukazuju na eventualne zloupotrebe u pisanim medijima (štampa) upućivane su Vijeću za štampu, koje je formirano prije nepune dvije godine i koje, kao izraz samoregulacije u štampanim medijima, ima - pored sudova - najviše mogućnosti za eventualne intervencije u spornim slučajevima. Uz to, za razliku od sudova, Vijeće za štampu može brže da reagira i postupak pred njim ne iziskuje nikakve dodatne finansijske troškove za strane u sporu.

Također je bilo potrebno da Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, kao donosilac Zakona o slobodi pristupa informacijama, izvrši detaljniju analizu provođenja Zakona, s obzirom na njegov značaj i neke karakteristike jednogodišnje primjene.

Ovakva analiza trebala je doprinijeti rješavanju nekih dilema koje su bile prisutne u praksi. To se posebno odnosi na dvije najkrupnije dileme - o postupku ulaganja žalbe i o postupku ispitivanja javnog interesa.

Zakon, naime, nije sasvim precizirao viši organ kojem se ulaže žalba, tako da se u praksi pojavljuje dilema da li se misli na viši upravni organ (kantonalno ili Federano Ministarstvo pravde), ili na viši organ istovjetne nadležnosti (u prosvjeti, komunalnim djelatnostima itd). Nijedan javni organ, s druge strane, nije proveo postupak ispitivanja javnog interesa, za koji se smatra da je "izuzetno složen", iako je donosio odluku o izuzeću od objavljivanja određenih informacija, što je u stvari nezakonito postupanje.

Parlament Federacije ima mogućnost da neposredno, ali i indirektno putem izvršne vlasti, obaveže sve javne organe da ispune zakonske obaveze i da ovaj zakon primjenjuju u punoj mjeri, jer djelimična primjena Zakona u suprotnosti je sa uvođenjem pravila o obaveznom objavljivanju informacija i sa proklamovanom transparentnošću vlasti na svim nivoima.

Sloboda medija čini pravo svakog građanina na slobodu informiranja i realnim, i ostvarivim. Svako ometanje novinarskog prava na traženje, primanje i priopćavanje informacija stoga predstavlja posebno kršenje ovog prava.

Vlasti Bosne i Hercegovine, kao članice Vijeća Evrope, imaju posebnu odgovornost u realizaciji Evropske konvencije o televiziji bez granica (na snazi od 1. maja 1993. godine), kojom se zakonskim i drugim mjerama trebaju garantirati nezavisnost uređivačke politike, nezavisnost sopstvenih budžeta (stabilnost finansiranja) i nezavisnost tijela koja upravljaju javnim radijem i televizijom. Kako je Vijeće za štampu nezamjenjiv instrument odbrane novinarske profesije i istovremeno

najfleksibilnije sredstvo zaštite javnosti (ugleda, dostojanstva i časti građana) i javnih interesa, ono zaslužuje punu profesionalnu, političku i finansijsku podršku društva.

U maju 2002.godine, Visoki predstavnik je nametnuo set zakona o javnom emitiranju, čime je prvi put poslije potpisivanja Dejtonskog sporazuma stvoren konzistentan i koherentan pravni okvir kojim se uređuje sektor javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini. Set zakona sadrži Zakon o osnovama javnog radio-televizijskog sistema u BiH i posebne zakone o tri javna emitera – jedan na državnom nivou i dva na entiteskom nivou. Nova konfiguracija javnog emitiranja odražava složenu ustavnu konstituciju Bosne i Hercegovine. Zakonska regulativa zasnovana je na važećim međunarodnim standardima, a obuhvatila je sve bitne oblasti javnog emitiranja, uključujući i područje financiranja. Parlament BiH i parlamenti entiteta naknadno su usvojili u neizmjenjenom obliku sve zakone koje je proglasio Visoki predstavnik.

Izgradnja novog sistema javnog emitiranja u BiH ušla je u finalnu fazu. Sukladno zakonskim propisima, tri javna emitera djelovat će u jedinstvanom strateškom okviru. Formiranje entitetskih RTV stanica prethodilo je uspostavi Javnog RTV servisa na razini države. Radio-televizija Federacije BiH i radio-televizija republike Srpske emitiraju cjelodnevne programe na vlastitim radio i TV kanalima za područje entiteta.

Javni radio-televizijski servis BiH ustanovljen je kao zaseban pravni i medijski subjekt na temelju druge Odluke i Zakona. Iako još uvijek ne djeluje u punom programskom kapacitetu, Javni servis je primljen u punopravno članstvo Europske unije za radio-difuziju (EBU). Sedmog maja 2002.godine konstituiran je i BH Radio 1 koji emitira cjelodnevni program na FM i ST frekvencijama za područje cijele države. BH Radio 1 ustrojen je po modelu javnih servisa i za veoma kratko vrijeme je postao najrespektabilnija radio stanica u zemlji. S druge strane, formiranje televizijskog sistema usporeno je određenim tehničkim i finansijskim ograničenjima. Javni televizijski servis BiH trenutno emitira program ograničenog obima i strukture (vijesti i međunarodni sport) posredstvom kanala entitetskih TV stanica. U tijeku su aktivnosti na uspostavi javnog servisa kao televizijske stanice punog programskog formata. Pitanje pokrivanja TV signalom čitave Bosne i Hercegovine razrješit će se tako što će biti preuzet jedan od dva televizijska kanala, koje koristi Federalna televizija. Zona pokrivanja TV kanala bit će proširena na područje čitave države nabavkom zemaljske emisione opreme (uključujući i satelitski up-link) iz sredstava Evropske komisije. Uporedo s pripremanjem za nabavku i instaliranje potrebne emisione opreme odvijaju se aktivnosti na projektiranju budućeg javnog TV servisa i definiranju njegovog programskog profila sukladno međunarodnim standardima. U taj posao uključeni su medijski stručnjaci iz sva tri emitera, a konzultantske snage pruža BBC Consultancy iz Londona. Planirano je da Javni TV servis BiH u tijeku septembra 2003.godine započne emitiranje cjelodnevnog programa na vlastitom kanalu za područje čitave države.

b) NVO sektor

139. Asocijacija nezavisnih elektronskih medija /AEM/ održala je u junu 2001.godine u Teslicu treću skupstinu a da jos nije bio riješen pravni status ove organizacije. Zajednicki interesi članica su ociti, ali su i na skupu u Teslicu prevladali oni pojedinačni. Vrijeme je potrošeno za traženje garancija od predstavnika RAK i licne promocije.

Na samom početku 2001.godine zabilježeno je i osnivanje Asocijacije studenata Skole novinarstva Media Plana zahvaljujuci inicijativi polaznika spomenutog instituta. Programski ciljevi Asocijacije su razni vidovi saradnje medju mladim studentima Skole novinarstva Media

Plana koja je od konca 2000. godine poprimila regionalni karakter, jer je pohađaju polaznici sa prostora bivše Jugoslavije.

Predstavnici medija su se zalili da nisu u prilici prisustvovati radu entitetskih vlada i na taj način izvještavati na pravi način. Umjesto novinara posao izvještavanja obavljaju vladini uredi za informisanje, uglavnom, putem saopštenja u kojim, ponekad, budu izostavljene odluke vlada.

Analiza medija u 2001. pokazuje da još uvijek postoje neki mediji koji su se stavili u funkciju jedne nacije, ili jedne partije kao i oni koji su samo promijenili političku partiju i lidera u čijoj funkciji djeluju.

Regulatorna agencija za komunikacije RAK otvorila je samo u prva tri mjeseca 2001. godine 43 slučaja kršenja Kodeksa o uređivanju RTV programa "svjesna" da su na pojedine RTV vršeni pritisci da emituju materijale čiji sadržaji nisu u skladu sa Kodeksom.

Neki slučajevi upozoravaju na nizak profesionalni nivo (ne samo) u lokalnim glasilima, te na nepostivanje pravila o neiznosenju imena i prezimena maloljetnika u delikatnim situacijama i ljudi koji su predmet policijske obrade, te na proglašavanje ljudi krivim prije sudske presude.

Novinari i mediji su u proteklom periodu bili izloženi raznim oblicima pritisaka, prijetnji, ucjenama pa i fizičkim napadima. Na žalost, kao i prethodnih godina, najveći broj napadaca nije otkriven, a još manje ih je sankcionirano.

Redakcije i novinari su i dalje izloženi pritiscima, prijetnjama i fizičkim nasrtajima. Od uspostavljanja Linije za pomoć novinarima (FREE MEDIA) registrovano je 245 novinarskih prijava, a od 1. januara 2001. godine do polovine novembra zabilježeno je 96 novinarskih žalbi, od čega 56 u Federaciji BiH, 33 u Republici Srpskoj i 2 u Distriktu Brčko.

Internews B&H i Fakultet političkih nauka u Sarajevu objavili su krajem godine rezultate istraživanja "Pritisci na elektronske medije u BiH za period januar – novembar 2001". Od 240 radio i TV stanica u privatnom i javnom vlasništvu (137 u Federaciji, 98 u RS i 5 Distrikt Brčko) kojima je dostavljen upitnik 222 su dostavile odgovore što je rezultiralo procentom odziva od 92,50%. Od ukupnog broja čak 114 stanica (51,35%) bilo je izloženo jednom ili više oblika pritisaka. Od ukupno 222 stanice njih 78 je dobilo ukupno 1.278 prijeteci telefonskih poziva, 19 ih je dobilo 171 prijeteci pismo ili poruku, 30 ih je imalo 54 vanredne finansijske kontrole, 39 je imalo 55 sudskih slučajeva vezanih za prirodu posla, 27 ukupno 39 nasilnih oštećenja opreme, tri stanice su imale pet slučajeva konfiskacije video/audio/stampanog materijala od strane vlasti, 36 ih je imalo 213 slučajeva ograničenog kretanja ili zabrane pristupa prilikom izvještavanja, 23 su imale 174 slučaja da su klijenti prestali ili odbili da oglašavaju zbog programske koncepcije stanice, a čak 30 stanica je imalo 52 slučajeva fizičkih napada vezanih za posao na osoblje radio i TV stanica. Šest stanica uputilo je primjedbe na rad RAK, a 13 na predstavnike lokalnih vlasti.

Slijedom opsteg društveno - ekonomskog stanja i mediji u Bosni i Hercegovini u 2001. godini su u izuzetno teškoj situaciji. Posljedica, prije svega, finansijske krize i lošeg položaja uposlenih, nerijesenih vlasničkih odnosa, privatizacijskih procesa, nepostojanja kolektivnih, a time i pojedinačnih ugovora, neuređenosti i iscjepkanosti medijskog tržišta i citav niz strajkova zabilježenih tokom godine.

U privatnim medijima je slična situacija jer ne postoje nikakvi ugovori koji štite uposlene od samovolje vlasnika.

Stotinjak uposlenih u najstarijem bh. dnevniku Oslobođenju obustavili su rad u maju, samo nekoliko dana nakon obilježavanja Međunarodnog dana slobode medija, zbog neredovnog isplacivanja plata i neuplacivanja doprinosa za penziono i socijalno osiguranje. Uprava Lista je, također, mimo znanja Sindikata umanjila plate za 20 procenata. Nakon propalih pregovora

s Upravom radnici su zahtijevali neumanjenu placu i dugo očekivane pojedinačne spiskove poratnih dugovanja.

Nakon sestodnevno strajka predstavnici Sindikata radnika i Nadzornog odbora Oslobođenja postigli su dogovor da u punom iznosu bude isplaćena plata za april uz informaciju o pojedinačnim dugovanjima radnicima, da se uplate zaostali doprinosi u socijalno-zdravstveni fond, da se smijeni glavni i odgovorni urednik, formira novi Nadzorni odbor i uspostavi nova uprava ovog dioničarskog preduzeća, da se pripremi potpisivanje kolektivnog ugovora. Radnici su tražili i reviziju privatizacije preduzeća i od Finansijske policije kontrolu poslovanja od 1992. godine. Novina se opet pojavila na trzistu.

Na žalost, nakon privremenog zatisja agonija Oslobođenja je nastavljena i položaj ovog dnevnika je i dalje bio izuzetno težak. U novembru je na mjesto direktora postavljen novi čovjek iz reda sada većinskog vlasnika - Kmecke družbe iz Slovenije, a novina se štampa u Alden Printu umjesto u OKU, štampariji koja je prešla u vlasništvo Avaza. Podnesena je krivična prijava protiv bivšeg direktora i njegovog zamjenika zbog sumnje u zloupotrebu službenog položaja.

I pored spomenutog stanja medija u Bosni i Hercegovini u 2003. godini, uzimajući u obzir rat i cjelokupnu situaciju kroz koju je Bosna i Hercegovina prolazila, smatra se vrijednim naprekom zakonsko normiranje dostupnosti informacija i depenalizacija klevete, te razvoj samoregulacije u printanim medijima ustanovljavanjem Vijeca za štampu. Nažalost, prema dostupnosti informacija nije bilo nužnog aktivnog odnosa nosilaca vlasti na svim razinama, kao ni novinara koji su slabo koristili ovu mogućnost za što potpunije obavještavanje javnosti i razvijanje analitičkog i istraživačkog novinarstva.

5. Istraživanja i ocjene

140. Pravo na slobodu izražavanja i sl. smatraju se fundamentalnim pravima i slobodama koji su neophodni za funkcionisanje demokratskog društva. RAK, kao nezavisni regulator na državnom nivou u polju komunikacija, ulaže mnogo napora u smislu djelovanja u polju razvoja zaštite ovih osnovnih prava.

U vezi sa naprijed navedenim donesena je **Odluka Doma za ljudska prava** u Bosni i Hercegovini 2002. god. vezano za aktivnosti koje je RAK preduzela protiv djelovanja stanice « **ORDO RTV Sveti Georgije** ». Naime, emiter u pitanju bio je premet brojnih kršenja Pravila, od kojih se većina odnosila na **korištenje jezika mržnje i izazivanje nasilja**.

Konačna odluka Agencije bila je da se predmetnoj stanici oduzme privremena dozvola za emitovanje tj. radi zaštite prava «drugih», a u skladu sa članom **10 Evropske konvencije**. Dom za ljudska prava odlučio je da RAK donošenjem navedene odluke nije prekršila pravo na slobodu izražavanja već je intervencija Agencije bila potrebna radi zaštite demokratskog društva, a ista je bila na zakonu zasnovana te je ispunila legitiman cilj.

Kada je u pitanju upotreba jezika mržnje koji je mogao izazvati neželjene konotacije i staviti određenu grupu (različitog etničkog porijekla) u superioran odnosno inferioran položaj, u protekloj je godini, posebno kada su u pitanju elektronski mediji, on više bio stvar incidenta. Moguće da su tome doprinijeli i propisi RAK koja je kaznjavala njegovu upotrebu i “prijetila” neizdavanjem stalnih dozvola za rad. Printani mediji, odnosno dio njih, nisu se odrekli njegove upotrebe.

Bilo je pojedinačnih slučajeva da su se pojedine grupe u printanim medijima nazivale pogrđnim imenima, a da su kao autori tih tekstova, neovlašteno i zlonamjerno, potpisani ugledni novinari iz drugih medija.

Također primjer neprofesionalnosti izvještavanja predstavljaju slučajevi kada se temeljem neprovjerenih informacija javnosti plasiraju informacije u vezi npr. nekog ubojstva i prejudicira ishod sudskog postupka prije nego što je i policijska istraga završena, pokazjući na osobu koja je počinila to djelo najčešće pripadnika naroda kojemu žrtva ne pripada, i time koristi spomenuti jezik mržnje kojim stvara tenzije i osjećaj nesigurnosti među građanima Bosne i Hercegovine.

Dakle, u poslijeratnom periodu je postignut pozitivan napredak u podizanju standarda u izvještavanju od strane radio i TV stanica, uz nekoliko izuzetaka. I pored postojeće zakonske regulative, još uvijek postoje slučajevi gdje se novinari drže ograničenih, jednostaranih predstavljanja činjenica, vodeći se određenim političkim opcijama i time stvaranju određenih nepoželjnih trendova superiornosti i inferiornosti pojedinih grupe.

*****